

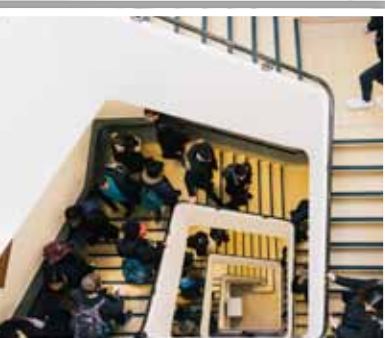
Campagnedossier 2018

1 op 5 loopt school in de buitenbaan

Campagnedossier 2018

Samen Tegen Armoede

INHOUDSTAFEL

VOORWOORD

Inleiding onderwijs als deel van het armoedeweb 5

DEEL 1

ARMOEDE ZORGT NOG STEEDS VOOR ONGELIJKE KANSEN IN HET ONDERWIJS 8

1. Kinderarmoede: een maatschappelijk probleem	9
1.1. Kinderarmoede in cijfers	9
1.2. Kinderarmoede en onderwijs	10
2. De school van de ongelijkheid	12
2.1. PISA onderzoeken	12
2.2. Ongelijke gestart	13
2.3.. Schoolse vertraging	13
2.4. Studieoriëntering	15
2.4.1. Studiekeuze na het basisonderwijs	15
2.4.2. Waterval	15
2.4.3. B-attesten	15
2.5. Ongekwificeerde uitstroom	16
3. Oorzaken van ongelijkheid	17
3.1. Omgevingsfactoren	17
3.2. Pygmalion-effect	18
3.3. Systeemoorzaken	18
4. Kansenbeleid in het Nederlandstalig onderwijs	19
4.1. GOK-beleid	19
4.1.1. Inschrijvingsrecht	19
4.1.2. Rechtsbescherming via Lokale Overlegplatforms	19
4.1.3. Ondersteuning van scholen	17
4.1.4. Evaluatie	20
4.6. M-decreet	20

DEEL 2	
AANBEVELINGEN : ER IS WAT AAN TE DOEN!	22
1. Betaalbaar onderwijs	23
1.1. Gratis onderwijs?	23
1.1.1. Maximumfactuur lager onderwijs	23
1.1.2. Schoolkosten secundair onderwijs	24
1.1.3. Schooltoelagen	25
1.2. Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen	26
1.2.1. Traject naar kostenbeheersing	26
1.2.2. Hulpmiddelen bij het opzetten van een kostenbewust beleid	26
1.3. Aanbevelingen	27
1.3.1. Kostenbeheersing verplichten!	27
1.3.2. Investeren in het onderwijs brengt op.	27
1.3.3. De overheid schept een kader voor commerciële partners binnen het onderwijs.	28
1.3.4. Lokale besturen ondersteunen scholen	28
2. Een open schoolpoort	29
2.1. Participatiebeleid	29
2.1.1. Ouderbetrokkenheid	29
2.1.2. Leerlingen- en leerkrachten participeren	30
2.2. Aangenaam leer- en leefklimaat	30
2.3. Netwerken: school is geen eiland	31
2.3.1. Brede school	31
2.4. Aanbevelingen	32
2.4.1. Scholen creëren ruimte voor ouders	32
2.4.2. Scholen versterken zich met partners	33
3 Investeren in leerkrachten	34
3.1. Leerkrachten als speler voor gelijke kansen	34
3.2. Aanbevelingen	35
3.2.1. Verplichte diversiteitslessen binnen de algemene lerarenopleiding	35
3.2.2. Duurzame professionaliseringstrajecten in schoolteams	36
3.2.3. Verschillende referentiekaders binnenbrengen in het schoolteam	37
DEEL 3	
INSPIRATIE	40

VOORWOORD

Onze kinderen en jongeren zijn onze toekomst. Zij maken de wereld van morgen, zij moeten kunnen dromen, leren en groeien. Zij zullen voor ons moeten zorgen wanneer dat zelf niet meer lukt. Zij moeten op hun beurt proberen om van onze samenleving een betere plek te maken.

Daarvoor starten ze niet van een wit blad. De context waarin kinderen jongeren opgroeien is sterk verschillend, ook binnen een klein land als België, binnen Vlaanderen of het Nederlandstalig onderwijs. Elke leerling, maar ook al wie werkzaam is op de school, heeft z'n eigen context. Het gezin waarin je opgroeit, stad of eerder platteland, rijk of arm, met of zonder migratieachtergrond...

Uit elk kind het allerbeste halen. Dat moet de doelstelling zijn van het gehele onderwijs. Afhankelijk van ieders interesses en talenten. De realiteit is echter anders. Wie geboren wordt in een kansarm gezin of een gezin lager op de sociale ladder, kent vaak een hobbelig parcours in de schoolloopbaan. Er wordt vaker van school en richting veranderd, leerlingen blijven vaker zitten of komen in de waterval terecht. Verschillende onderzoeken tonen aan dat dit op ruime schaal gebeurt. Kortom: het onderwijs slaagt er niet (voldoende) in om meer gelijke kansen te realiseren. Met dit dossier willen we aanbevelingen doen aan politiek, school, leerkracht en samenleving om samen werk te maken van gelijke onderwijskansen.

INLEIDING ONDERWIJS IN HET ARMOEDEWEB

Armoede wordt vaak enkel en alleen verbonden met 'een tekort aan geld'. Dit is maar een stuk van de waarheid.

"Armoede is een netwerk van sociale uitsluitingen, dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Het scheidt de armen van de algemeen aanvaarde leefpatronen van de samenleving, zodanig dat een kloof ontstaat die zij niet op eigen kracht kunnen overbruggen." Deze definitie van professor Jan Vranken beschrijft goed de complexiteit van armoede.

Armoede is een ingewikkeld kluwen van oorzaken en gevolgen, waarbij je moeilijk kan zeggen 'daar ligt het nu aan', dat of die heeft de schuld. Mensen in armoede ondervinden uitsluiting op verschillende levensdomeinen en die verschillende vormen van uitsluiting versterken elkaar. Hierdoor wordt armoede een web waaruit het moeilijk ontsnappen is.

Bovendien kent armoede ook een binnen- en een buitenkant. Met de buitenkant worden allerlei uitsluitingen bedoeld waarmee mensen in armoede te maken krijgen: een slechte of te dure woning, een slechte gezondheid, minder kansen op de arbeidsmarkt, een te laag inkomen, ... De binnenkant is wat armoede doet met jou als persoon. Hoe het voelt om in armoede te leven, de stress die er mee gepaard gaat, het gebrek aan zelfvertrouwen, de angst om te falen ...

Ook onderwijs is onderdeel van het web. Ouders in armoede hebben het vaak zelf moeilijk gehad op school. Ze hebben een minder goede job en daardoor een laag inkomen.

De eigen slechte ervaringen worden overgedragen op de kinderen. Slechte huisvesting kan zorgen voor gezondheidsproblemen bij kinderen waardoor ze vaker lessen moeten missen. Ook te weinig ruimte om huiswerk te maken kan problemen geven op school. Door een beperkt inkomen is er vaak ook geen ruimte voor vrijetijdsactiviteiten, ook dat kan voor sociale uitsluiting op school zorgen.

Figuur 1: Armoedeweb (illustratie door Klaas Verplancke)

ONDERWIJS: MEER DAN GEWOON LESGEVEN

Opgroeien in een gezin dat in een armoedesituatie probeert te overleven, vraagt meer energie en concentratie dan we ons soms kunnen en durven inbeelden. Kinderen zijn dan ook veel bezig om zich overlevingsvaardigheden aan te leren en veel minder met zich schoolse vaardigheden eigen te maken. School kan een belangrijke rol spelen om dit te keren en kinderen wel de psychologische ruimte geven om de leerstof te kunnen opslaan en te verwerken.

Een leerkracht die net dat tikkeltje begrip en kennis heeft over wat moeten leven in een armoedesituatie met kinderen en mensen kan doen, kan het verschil maken in de verdere ontwikkeling van deze kinderen. Door een menselijke houding en benadering, door het laten voelen dat men wel gelooft in hen en dat ze wel iets waard zijn, leren kinderen terug in zichzelf te geloven.

Zo waren er in mijn leven twee leerkrachten die het grote verschil hebben gemaakt. Vooral omdat zij WEL in mij geloofden en mijn goede kanten zagen en deze steeds opnieuw aanspraken. Het heeft hen veel tijd en energie gekost want ik geloofde niet in mezelf. Om die kanteling te kunnen maken, heb ik hen eerst grondig getest. Dit heeft jaren zo geduurd en toch bleven ze in mij geloven!

Vandaag ben ik hen daarvoor zeer dankbaar en nu pas zie ik dat onderwijs echt een verschil kan maken in het leven van kinderen in armoedesituaties als men niet vertrekt vanuit wat men ziet, maar vertrekt vanuit: "Wie is nu dat kind?"

Onderwijs is de belangrijkste springplank naar een goede toekomst, als dit nu in een beroepsopleiding is of op hogeschool of universiteitsniveau.

Bewust zijn dat onze eigen beeldvorming, die we allen meekregen vanuit onze eigen omgeving, soms niet strookt met de realiteit is een eerste stap.

Laten we de kinderen, jongeren, mensen leren kennen en niet vertrekken vanuit wat we zien of denken te zien. Het uiterlijke is de verpakking: de binnenkant is vaak veel mooier en interessanter. Laten we met zijn allen de tijd nemen om deze te ontdekken in het belang van onze kinderen!

Caro, ervaringsdeskundige bij Welzijnszorg –
Samen Tegen Armoede

DEEL 1

ARMOEDE ZORGT NOG STEEDS VOOR ONGELIJKE KANSSEN IN HET ONDERWIJS

1. KINDERARMOEDE: EEN MAATSCHAPPELIJK PROBLEEM

1.1. KINDERARMOEDE IN CIJFERS

18,6%¹ van de kinderen en jongeren onder de 18 jaar in België leeft in een gezin waar het inkomen onder de armoedegrens ligt. Bij 15,1%² van de kinderen gaat het zelf om ernstige en langdurige materiele deprivatie.

Armoede is meer dan inkomensarmoede. Unicef ontwikkelde een armoedemeter vanuit kinderrechtenperspectief. Ze stelden een lijst op van 7 dimensies met 15 concrete behoeften. In rijke landen, zoals België, zouden gezinnen aan deze behoeften voor hun kinderen moeten kunnen voldoen.

- **Voeding:**
 - Dagelijks een maaltijd met vlees, kip of vis (of een vegetarisch equivalent)
 - Dagelijks vers fruit en groeten
- **Kledij**
 - Enkele nieuwe kleren (niet alleen tweedehands)
 - Twee paar goed passende schoenen (inclusief een paar schoenen voor slechte weersomstandigheden)
- **Educatieve middelen**
 - Boeken bestemd voor de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van het kind (schoolboeken niet inbegrepen)
 - Toegang tot school en kinderopvang (voor kinderen vanaf 3 jaar)
 - Voldoende financiële middelen om deel te nemen aan schooluitstappen
- **Vrijetijd**
 - Spelmateriaal om mee buiten of binnen te spelen
 - Regelmatige vrijetijdsactiviteiten buitenshuis
- **Sociale relaties**
 - De gelegenheid om speciale gebeurtenissen te vieren zoals verjaardagen, religieuze feesten...
 - De kans om, zo nu en dan, thuis vrienden uit te nodigen om te spelen en te eten
- **Informatica**
 - Bezit van een computer in het gezin
 - De helft van de volwassenen in het gezin hebben toegang tot internet
- **Huisvesting**
 - Een kwaliteitsvolle woonruimte
 - Voldoende ruimte in het huis voor alle gezinsleden

Unicef berekende in haar rapport van mei 2017 dat 1 op 5 kinderen (onder de 15 jaar) in België arm zijn omdat aan minstens twee van deze zeven behoeften niet voldaan is. Vooral op het vlak van kwaliteitsvolle woonruimte scoort België slecht (Chzhen et al. 2017).

Kinderarmoede in Vlaanderen

Voor Vlaanderen zijn de cijfers op basis van het gezinsinkomen iets beter: 12% van de kinderen leeft in een gezin dat moet rondkomen met een inkomen dat lager ligt dan de Europese armoedegrens. Dit percentage stijgt naar 17% wanneer aan de gezinnen zelf wordt gevraagd of ze het moeilijk hebben om rond te komen.

“Als ik jarig ben, maakt mijn mama altijd pannenkoeken en chocomelk. Ik krijg ook cadeautjes, maar dat wil ik niet. Ik heb liever dat mijn mama het geld spaart en gebruikt voor nuttigere aankopen. Als mijn mama bijvoorbeeld te weinig geld heeft om iets belangrijks te betalen, nadat ze mij een cadeautje heeft gegeven, dan vind ik dat vervelend.”

Sarah (14)

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

Volgens de Vlaamse Armoedemonitor³ missen 50.000 Vlaamse kinderen jonger dan 16 jaar omwille van financiële redenen een geschikte plaats in huis om huiswerk te maken. 40.000 kinderen kunnen niet deelnemen aan ontspanningsactiviteiten buitenshuis of kunnen zich niet af en toe nieuwe kleren permitteren. 30.000 kinderen moeten het doen zonder aan hun leeftijd aangepaste boeken in huis of kunnen geen vriendjes uitnodigen om te komen spelen.

In Vlaanderen ontwikkelde Kind en Gezin een eigen kinderarmoede-index. Tijdens hun contacten met gezinnen gaan de verpleegkundigen en gezinsondersteuners na of er signalen zijn van kansarmoede op basis van zes domeinen. Het gaat om het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, het stimulatie-niveau van de kinderen, de arbeidssituatie van de ouders, de huisvesting en de gezondheid. Wanneer een gezin zwak scoort op drie of meer criteria, spreken we over kinderen die in kansarmoede leven. De kansarmoede-index 2017 voor het Vlaamse Gewest bedraagt 13,76% en ligt 0,94 procentpunt hoger dan de kansarmoede-index van

1 EU-SILC 2017 – alle gegevens zijn te vinden op de website van Eurostat.

<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tessi120&language=en>

2 <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=tessi082&language=en>

3 Vlaams Armoedemonitor 2017 https://armoede.vlaanderen.be/sites/default/files/media/documenten/voortgangsrapport_bijlage_armoedemonitor2017.pdf

2016 en 3,31% hoger dan de kansarmoede-index van 2012 (Kind en Gezin, 2018).

Ondanks de doelstellingen van verschillende regeringen op verschillende beleidsniveaus om de kinderarmoede te doen dalen, zien we over de jaren heen geen significante verbetering in de situatie van kinderen (Roose et al., 2014).

Kinderarmoede in Brussel

In het Brussels gewest moet ongeveer een derde van de inwoners rondkomen met een inkomen onder de Europese armoedegrens. Brussel heeft ook in vergelijking met België een eerder jonge populatie. Er zijn verhoudingsgewijs meer kinderen (0-14j) en meer volwassenen tussen de 25 en 39 jaar (=ouders). Bijna één kind op vier in Brussel groeit op in een huishouden zonder een inkomen uit arbeid.

Kinderarmoede is gezinsarmoede

Kinderarmoede is niet alleen een zaak van kinderen. Kinderen groeien op in een gezin. Bij inkomensarmoede heeft het gezin onvoldoende inkomen om in alle noden te voorzien. Kinderarmoede oplossen, is dus geen alleenstaande actie in de armoedebestrijding. Wanneer er minder arme gezinnen zijn, zullen er vanzelfsprekend minder kinderen in armoede geboren worden. Daarom verwijzen we ook graag naar het armoedeweb en onze dossiers van de voorgaande jaren die het belang van een voldoende inkomen, degelijke huisvesting, toegankelijke gezondheidszorg... benadrukken.

Daarnaast is kinderarmoede wel specifiek in die zin dat armoede een negatieve impact heeft op de cognitieve, affectieve en sociale ontwikkeling van kinderen. Kinderen die opgroeien in armoede hebben dus meer ondersteuning nodig om de negatieve effecten van armoede op te vangen. Anders lopen kinderen het risico om terecht te komen in de vicieuze systeem van generatiearmoede (Roose et al., 2014; Steenssens et al., 2008).

“Volgens mij kan de school echt wel bijdragen tot een kans om uit armoede te geraken. Vanuit je aanpak en zorgwerking is het belangrijk om alle kinderen gelijke kansen te geven in het onderwijs. Bijzondere aandacht moet daarbij gaan naar kinderen die omwille van hun thuissituatie bepaalde kansen zouden ontlopen. Het is belangrijk dat je als leerkracht en als school ervoor zorgt dat deze kinderen maximale ontwikkelingskansen krijgen en op die manier hun getuigschrift of diploma behalen.”

Directrice Anette

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

1.2. KINDERARMOEDE EN ONDERWIJS

Goed onderwijs is dan ook een basisrecht voor kinderen. Alle kinderen, ongeacht hun afkomst en sociale status, hebben recht op goed onderwijs waar zij hun talenten kunnen ontplooien en zichzelf kunnen zijn. Positieve schoolervaringen zijn belangrijk in het leven van kwetsbare kinderen. Ze hebben een invloed op het zelfvertrouwen en zelfbeeld (Unicef België, 2012).

Kwaliteitsvol onderwijs kan een hefboom zijn om het armoedemechanisme te helpen doorbreken. In onze samenleving wordt het sociaal statuut van een persoon immers vaak mee bepaald door het opleidingsniveau. Mensen met een lager opleidingsniveau lopen meer risico om in armoede terecht te komen dan mensen met een hoger opleidingsniveau. Het onderwijs zou kinderen en jongeren moeten opleiden, zodat ze ten volle hun kansen kunnen benutten op de arbeidsmarkt.

Het onderwijs mag niet verengd worden tot het afleveren van werknemers. Het onderwijs moet in de eerste plaats kinderen voorbereiden om hun plaats te kunnen opnemen in de maatschappij.

Ondanks de erkenning van onderwijs als factor in sociale mobiliteit, blijkt dat het Vlaamse onderwijs er niet in slaagt om de sociale ongelijkheid weg te werken.

Wie geboren wordt in een kansarm gezin of een gezin lager op de sociale ladder, heeft minder kans om een diploma te halen, meer kans op zittenblijven, meer kans op schoolmoetheid... Ongelijkheid in het onderwijs is een

verhaal van voortschrijdende sociale selectie. Achterstand in het lager onderwijs zorgt voor beperkte keuzemogelijkheden in het secundair onderwijs, wat dan weer effecten heeft op de kansen in het hoger onderwijs (Groenez et al., 2009).

Dus kinderen die opgroeien in armoede hebben het moeilijker op school en verlaten vaker de school zonder diploma. Zonder diploma de school verlaten, resulteert in een hoger risico op armoede als volwassenen, omdat er meer problemen zijn om een goede, duurzame job te vinden (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn v Brussel, 2017).

MERITOCRATIE: ZEGEN OF VLOEK?

Op het eerste zicht klinkt het goed. In een meritocratie worden we beoordeeld op onze merite of verdiensten. Onze verdiensten bestaan uit twee aspecten: talent en inspanning.

Zo gaat de theorie: onze verdiensten hebben we zelf in handen. In een meritocratie krijgen we dus allemaal gelijke kansen en als je hard werkt, zal je beloond worden. De andere zijde is: wie geen beloning heeft ontvangen in de vorm van een diploma en een goede job, heeft dit aan zichzelf te danken.

In een meritocratie is er ook ongelijkheid, maar die wordt verondersteld rechtvaardig te zijn, want gebaseerd op talent en inzet. Maar talent is bij uitstek iets wat we niet zelf onder controle hebben. Over inspanningen kunnen we ons ook afvragen of veel successen niet terug te brengen zijn tot een dosis toeval en geluk eerder dan hard werk? Veel mensen werken immers hard, toch slagen sommige mensen beter dan anderen om een hoge sociale positie te bereiken.

Het belangrijk gevolg van deze visie in het onderwijs is het idee dat we vooral onze middelen moeten inzetten op getalenteerde jongeren. Sociale mobiliteit is een drijfveer. Maar het blijkt dat het ontdekken van talenten en de waardering voor bepaalde talenten sterk samenhangt met sociale afkomst (Hirtt et al., 2007).

Nog los van de effecten die sociale afkomst hebben op talenten, moeten ook minder getalenteerde jongeren het recht hebben om zichzelf ten volle te ontplooiën. Elk kind moet via het onderwijs de beste versie van zichzelf kunnen worden. Ook kinderen die misschien minder talent hebben of misschien minder hun 'best' doen, moeten blijvend uitgedaagd worden.

2. DE SCHOOL VAN DE ONGELIJKHEID

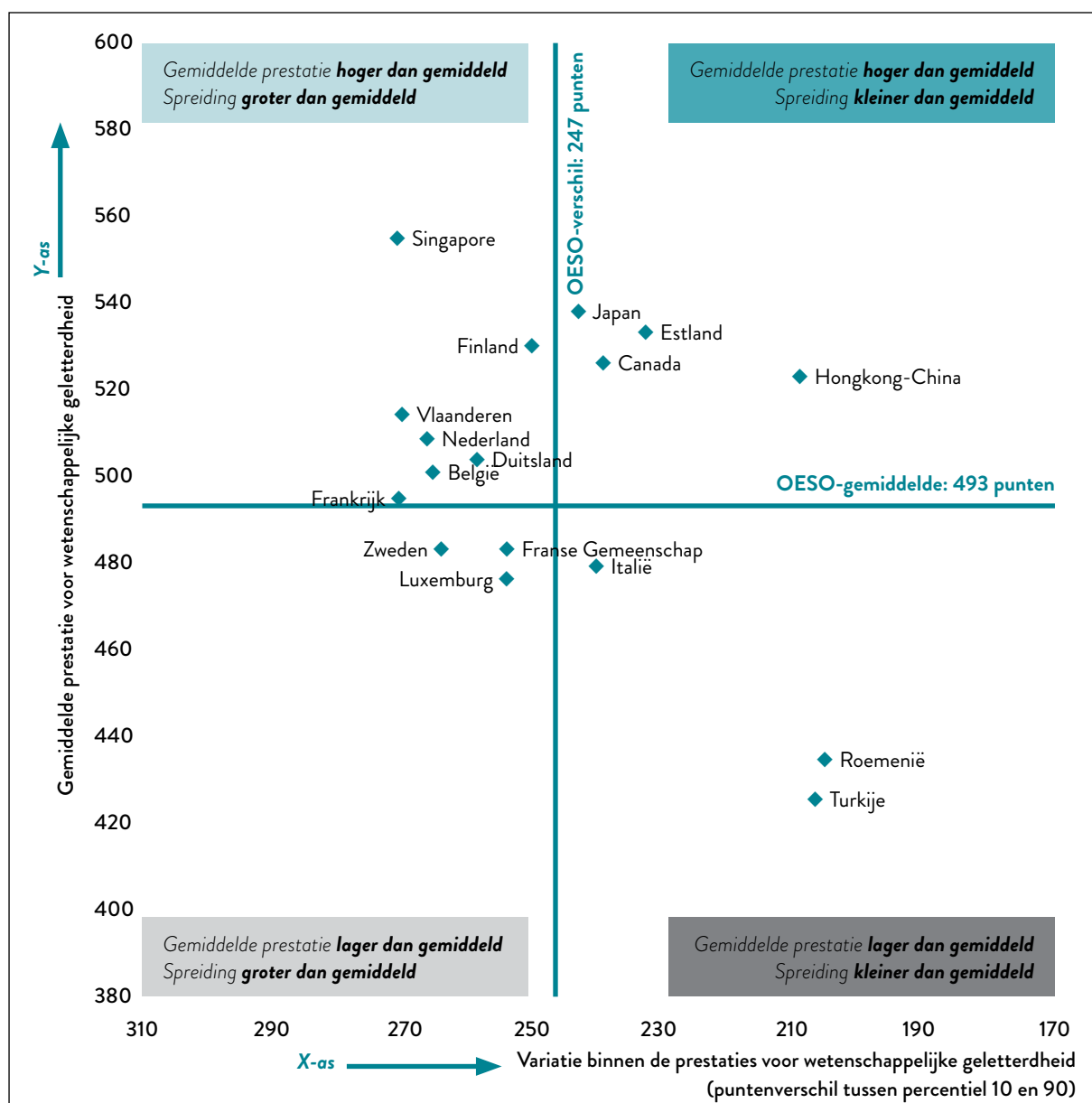
Het onderwijs, een school of een leerkracht kan armoede niet oplossen. Wel kan ons onderwijs een rol spelen in armoedepreventie. We stellen echter nog te veel vast dat de sociale afkomst een rol speelt in de schooluitkomst. In dit hoofdstuk analyseren we de ongelijkheid op school en de mogelijke oorzaken.

2.1 PISA ONDERZOEKEN

PISA is de afkorting voor *Programme for International Student Assessment*. Het is een grootschalig internationaal onderzoek dat de kennis en vaardigheden van 15-jarigen test op drie cognitieve domeinen: leesvaardigheid, wiskundige geletterdheid en wetenschappelijke geletterdheid. Niet alleen de kennis

van leerlingen in verschillende richtingen wordt getest, ook leerlingenkenmerken worden opgenomen (Vakgroep Onderwijskunde UGent, sd). Elke keer de resultaten van het PISA-onderzoek bekend zijn, krijgt dit veel aandacht in de politiek en het onderwijs. We krijgen dan ronkende titels in de pers te lezen als “Belgisch onderwijs kampioen van ongelijkheid” of “Europees kampioen wiskunde, wereldkampioen sociale ongelijkheid”.

De cijfers zijn inderdaad niet bepaald rooskleurig. In het algemeen scoort Vlaanderen goed tot zeer goed als het over kennis gaat. Er zijn gemiddeld meer hoogpresteerders en er zijn minder leerlingen die het basisoniveau niet halen. Wel wordt de groep laagpresteerders steeds groter, hierdoor doen we het gemiddeld gezien minder goed dan bij vorige onderzoeken.

Figuur 2: Gemiddelde prestatie van landen en de spreiding binnen hun scores voor wetenschappelijke geletterdheid. Bron: UGent, 2015. *Wetenschappelijke geletterdheid bij 15-jarigen: PISA Rapport Vlaanderen*, sl: UGent.

In Vlaanderen is er een groot verschil tussen de sterke en zwakke leerlingen. Dit noemt men de spreiding. Hiervoor worden percentielen vergeleken. Alle scores van leerlingen worden op een rij gezet, de score van het 10de percentiel (90% van de leerlingen haalde meer en 10% haalde minder) wordt vergeleken met de score op percentiel 90 (maar 10% van de leerlingen scoort hoger).

In deze figuur zien we dat Vlaamse leerlingen een gemiddelde score voor wetenschappelijk geletterdheid behalen van 515, een score onder de Aziatische toplanden en Estland, Finland en Canada, en gelijkaardig aan Duitsland en Nederland. Al deze landen scoren beter dan het gemiddelde en bevinden zich dus bovenaan in de grafiek. De spreiding van de scores tussen percentiel 10 en percentiel 90 is 270. Dit is veel meer dan gemiddeld, zelfs het 6de hoogste van alle landen in het onderzoek. Daarom vind je Vlaanderen dus aan de linkerkant in de grafiek, bij de landen met een grote ongelijkheid.

Een succesvol onderwijssysteem behaalt niet enkel hoge gemiddelde scores, maar zorgt er voor dat zoveel mogelijk leerlingen, ongeacht hun achtergrond, goed presteren. Binnen PISA wordt dit gedefinieerd als 'gelijkheid': de mate waarin leerlingen uit alle socio-economische milieus dezelfde mogelijkheden krijgen om tot een zo goed mogelijke prestatie te komen. Hoe sterker de impact van het thuismilieu op de prestatie van leerlingen, hoe minder gelijk een onderwijssysteem is.

In alle rijke landen is het zo dat leerlingen met een hogere sociaaleconomische status beter scoren dan kinderen uit een gezin met een lagere sociaaleconomische status. Gemiddeld gezien wordt 12,9% van de variatie in de wetenschapsscore verklaard door de sociaaleconomische thuissituatie van de leerlingen. In Vlaanderen loopt dat op tot 17,6%.

Zo bijvoorbeeld heeft de helft van de laagpresteerders een moeder met een lage opleidingsgraad, terwijl dit over de hele Vlaamse steekproef 'slechts' 23% is. Hetzelfde beeld zien we voor thuistaal, de buurt en het krijgen van een studietoelage.

In Vlaanderen zien we ook dat leerlingen met een migratieachtergrond significant slechter presteren in het onderzoek dan autochtone leerlingen. Hier scoort Vlaanderen minder goed dan het gemiddelde over de OESO-landen. Voor een gedeelte is deze situatie te wijten aan de lagere sociaaleconomische positie van gezinnen met een migratieachtergrond, maar dat is niet de enige verklaring (UGent, 2015).

Er zijn ook grote verschillen tussen scholen onderling. Er is relatief weinig verschil tussen leerlingen binnen dezelfde school, maar veel verschil tussen de scholen. Dit heeft onder andere te maken met de grote autonomie die scholen in Vlaanderen hebben, maar ook met een sociaal bepaalde schoolkeuze. (Van Damme, 2013)

Het PISA-onderzoek is onderhevig aan kritiek. Het onderzoek gaat enkel over cognitieve competenties en neemt geen andere vaardigheden mee op. Daarnaast is Vlaanderen niet de enige regio die slecht scoort als het over ongelijkheid gaat, ook de Franstalige gemeenschap scoort niet goed. Toch moet het de ambitie zijn van het Vlaams onderwijs om beter te doen en te streven naar meer gelijkheid en meer hoogpresteerders, ook bij leerlingen met een lagere sociaaleconomische status.

2.2. ONGELIJK GESTART

Het SIBO-onderzoek⁴ volgt 6000 kinderen vanaf de derde kleuterklas doorheen hun schoolloopbaan. Op die manier probeert men meer zicht te krijgen op de schoolse ontwikkeling van kinderen. Er worden zowel testresultaten als leerlingenkenmerken verzameld.

Kinderen die tot de doelgroep van Gelijke Onderwijskansen (GOK)⁵ behoren scoren minder goed op taal en rekenen. Ook op sociale vaardigheden, zelfvertrouwen en welbevinden scoren deze kinderen minder goed dan kinderen die niet onder GOK vallen (Poesen-Vandeputte & Nicaise, 2010; Roose et al., 2014).

2.3. SCHOOLSE VERTRAGING

Door de ongelijke start van kinderen in het kleuteronderwijs lopen kinderen ook in de lagere school al schoolse vertraging op. Vooral het eerste leerjaar is een struikelblok voor veel kinderen. Er zijn grote verschillen naar gelang de socio-economische thuissituatie (Groenez et al., 2009).

Onderzoek en literatuur wijzen erop dat zittenblijven minder gunstige effecten heeft dan leerkrachten, directies en ouders denken. Zo leidt zittenblijven doorgaans niet tot betere schoolse prestaties en verlaten zittenblijvers vaker voortijdig het secundair onderwijs zonder een diploma (Vlaamse Onderwijsraad, 2012).

4 "Schoolloopbanen in het basisonderwijs" <https://steunpuntssl.be/Onderzoek/Databanken#SiBO>

5 Meer informatie over de GOK kenmerken zie pagina 19-20.

Uiteraard zijn er meer leerlingen die vertraging hebben opgelopen als we het middelbaar vergelijken met lager onderwijs. In het lager onderwijs heeft 11,45% van de kinderen 1 jaar achterstand en 1% 2 jaar of meer. In het secundair onderwijs loopt dit op tot 21,93% leerlingen met 1 jaar schoolse achtergrond, 4,48% 2 jaar en 0,89% meer dan twee jaar (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2018).

Uit de cijfers rond schoolse vertraging doorheen het secundair onderwijs blijkt dat de kloof tussen de verschillende sociale groepen kleiner wordt. Dit heeft onder andere te maken met de hogere uitstroom uit het middelbaar onderwijs (zonder diploma of naar het buitengewoon onderwijs) van kinderen met een lagere socio-economische status. Anderzijds werd ook opgemerkt dat kinderen met ouders met een hogere socio-economische status bij slechte schoolresultaten vaker het advies krijgen om te 'blijven zitten' en in dezelfde richting te blijven. We bespreken dit verschil nog verder in het volgende punt (Groenez et al., 2009; Unia, 2018).

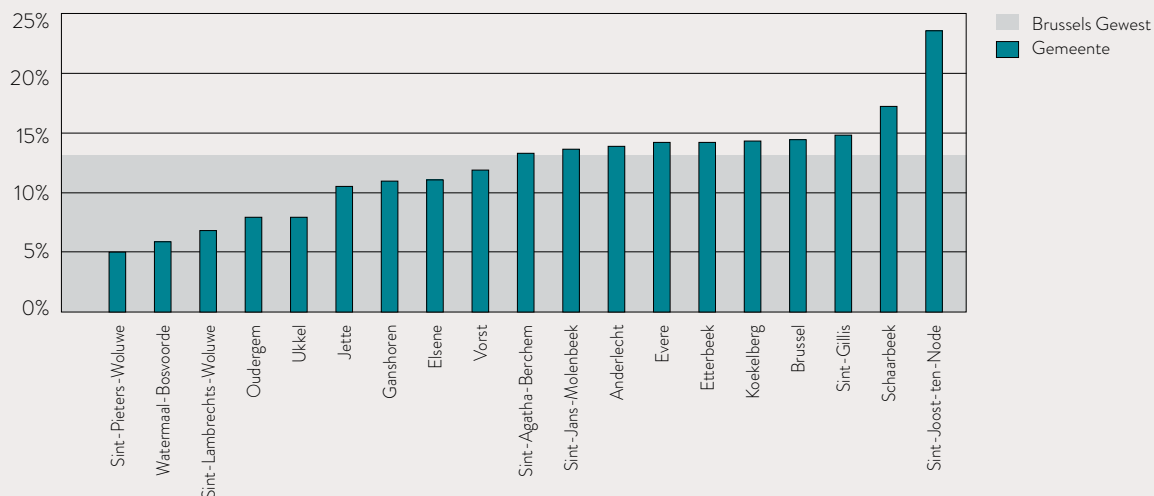

UITGELICHT: SCHOOLSE ACHTERSTAND IN HET BRUSSELS GEWEST

Voor het Brussels gewest kunnen we de cijfers voor schoolse achterstand en het sociaaleconomisch statuut van de gemeente op elkaar leggen. Gemiddeld genomen hebben 28% van alle Brusselse leerlingen in het secundair onderwijs een achterstand van minstens twee jaar.

In onderstaande tabel zien we het verschil in schoolse achterstand in de eerste graad van het secundair onderwijs. In de rijkste gemeenten, Sint-Pieters-Woluwe en Watermaal-Bosvoorde, bedraagt de schoolse achterstand 5 à 6% terwijl die in de armste gemeente, Sint-Joost-ten-Node oploopt tot 24% (Observatorium voor Gezondheid en Welzijn v Brussel, 2017).

Figuur 3: Aandeel leerlingen in eerste graad secundair onderwijs met minstens twee jaar schoolachterstand naar woonplaats, Brussels Gewest, schooljaar 2015-2016

Bron: Observatorium voor Gezondheid en Welzijn v Brussel, 2017. Welzijnsbarometer 2017, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

2.4. STUDIEORIËTERING

Ongelijkheid vinden we niet enkel terug in de verschillen in prestaties tussen leerlingen, maar wordt ook vertaald in studieoriëntering. Beide zaken kunnen elkaar ook versterken. Wanneer de oriëntering grote sociale ongelijkheid vertoont, kunnen we zelfs spreken van segregatie (Groenez, et al., 2009).

2.4.1. Studiekeuze na het basisonderwijs

Ongeveer 12% van de leerlingen gaat na de lagere school naar het eerste leerjaar B. We zien dat het voornamelijk kinderen zijn uit gezinnen met een lage socio-economische status die georiënteerd worden naar de B-stroom. De keuze voor de B-stroom beperkt in de praktijk veelal de toekomstmogelijkheden van de kinderen, want zeer weinig kinderen maken nog de overstap naar de A-stroom (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

De oriëntering naar de B-stroom gebeurt in principe op basis van de schoolprestaties, voornamelijk op basis van resultaten op wiskunde en Nederlands en eventuele schoolachterstand. De interesses van de leerlingen zelf spelen nauwelijks een rol.

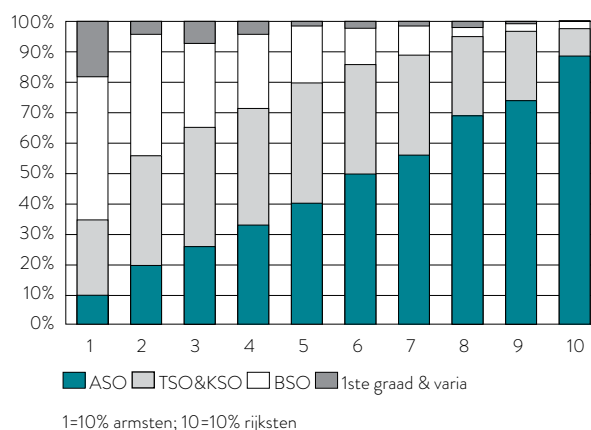
Gezien het vooral kinderen met een lagere sociaaleconomische status zijn die schoolachterstand oplopen in het lager onderwijs, worden zij dus vaker georiënteerd naar de B-stroom. Er speelt meer dan enkel schoolse achterstand, want kinderen met schoolse achterstand met een hogere sociaaleconomische status worden minder vaak georiënteerd naar de B-stroom. Omgekeerd worden kinderen van laaggeschoolde of inactieve ouders, anderstalige kinderen of kinderen met een niet-westerse nationaliteit vaker naar het 1ste leerjaar B georiënteerd, ook als ze nog geen schoolse vertraging hebben opgelopen (Groenez et al., 2009; Unia, 2018).

2.4.2. Waterval

Uit het PISA-onderzoek blijkt ook dat er grote verschillen zijn tussen de gemiddelde prestaties van leerlingen naar gelang ze in het ASO, TSO, BSO of KSO zitten. De sociale samenstelling van bijvoorbeeld het ASO en het BSO is totaal verschillend. Van de 10% armste jongeren zit maar 1 op 10 in het ASO, van de 10% rijkste jongeren is dat 9 op 10 (Hirtt et al., 2007).

Het Vlaamse onderwijs is gekend als een 'watervalstelsel'. Er zijn onderwijsvormen en studierichtingen die een hoger aanzien hebben en geacht 'moeilijk' te zijn. Daarnaast zijn er onderwijsvormen en studierichtingen die een lager aanzien hebben en dus 'makkelijker' zijn. In zo'n hiërarchisch geordend systeem beginnen leerlingen hoog en dalen zij verder af in het systeem telkens ze falen in een te moeilijke richting (Van Damme, 2013).

Figuur 4. Studieoriëntering naar onderwijsvorm, per welvaartsdecil in %

Bron: Hirtt, N., Nicaise, I. & De Zutter, D., 2007. *De school van de ongelijkheid*. Berchem: EPO.

Het hoeft niet problematisch te zijn dat leerlingen eerst ambitieus zijn en zo hoog mogelijk mikken. Het wordt wel problematisch wanneer de studierichting bepaald wordt vanuit een sociale selectie, waardoor vooral leerlingen met een lagere sociaaleconomische status onderaan het systeem uitkomen (Van Damme, 2013). De studiekeuze is in ons systeem niet alleen een negatieve keuze: leerlingen zijn zich ook bewust van het negatieve imago van hun richting. Deze combinatie heeft een negatief effect op het zelfbeeld en welbevinden van de leerlingen (Unicef België, 2012).

De sterke hiërarchische onderverdeling, zichtbaar binnen het watervalstelsel, zorgt ervoor de leerlingen opgesplitst worden in homogene 'sterkere' en 'zwakkere' klassen en/of studierichtingen. Dit systeem zorgt voor ongelijke uitkomsten. De verwachtingen naar deze leerlingen worden naar beneden aangepast, de leerplannen worden zwakker en ook de medeleerlingen zijn minder stimulerend (Groenez et al., 2009).

2.4.3. B-attesten

Op het einde van het schooljaar beslist de klassenraad of de leerlingen al dan niet geslaagd zijn. Leerlingen krijgen een A-attest als ze geslaagd zijn en een C-attest wanneer ze niet geslaagd zijn. Een B-attest wil zeggen dat leerlingen wel mogen overgaan naar het volgende studiejaar, maar dat een aantal studierichtingen uitgesloten zijn (Unia, 2018).

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen met een zwakkere socio-economische achtergrond vaker een B-attest krijgen, voornamelijk omwille van gemiddeld mindere prestaties. Deze groep maakt na het verkrijgen van het B-attest ook sneller de keuze voor een andere onderwijsvorm (bv. naar BSO in plaats van een andere richting binnen TSO kiezen) en verkleint zo kansen op doorstroming naar het hoger onderwijs (Spruyt & Laurijssen, 2014).

DOORBREKEN VAN HET HIËRARCHISCHE ONDERWIJSSYSTEEM – BREDE EERSTE GRAAD

Al jaren worden maatregelen genomen om het imago van het technisch (TSO) en beroepsonderwijs (BSO) op te krikken. Als maatschappij zijn we het er allemaal over eens dat we nood hebben aan goede techniekers en vakmensen. Toch zetten we dit idee niet om naar de keuze van onderwijsvorm van kinderen. Het ASO blijft aanzien worden als moeilijker en dus beter, beroepsopleiding worden lager ingeschat. Het idee leeft dan ook al een tijdje in onderwijsmiddelen om te stoppen om te proberen het imago te verbeteren, maar in de plaats wel de schotten tussen de onderwijsvormen te slopen.

De keuze voor ASO, TSO of BSO gebeurt te veel op basis van wat leerlingen niet goed kunnen en niet op basis van hun interesses. Leerlingen die sterk zijn, moeten theoretische kennis vergaren en dus ASO doen en zwakkere leerlingen moeten met hun handen werken (OVDS, 2017). Nog los van de impact die dat kan hebben op sociale ongelijkheid, lijkt het logischer om de opsplitsing tussen “denken” en “doen” achter ons te laten. We leven in een hoogtechnologische samenleving: ook op de arbeidsmarkt verdwijnt het onderscheid tussen hoofd- en handarbeiders (Van Damme, 2013).

Om de schotten tussen de onderwijsvormen te doorbreken, wordt een brede eerste graad voorgesteld. Een keuze voor een brede eerste graad vertrekt vanuit twee basisprincipes. Ten eerste moeten alle leerlingen een brede algemene opleiding krijgen. Dat betekent dat alle leerlingen in contact moeten komen met theoretische én praktische kennis. Ten tweede zorgt deze algemene eerste graad ervoor dat leerlingen meer tijd krijgen om er achter te komen wat ze graag doen en waar hun talenten en interesses liggen. Hun keuze voor een bepaalde richting wordt uitgesteld en de keuze kan meer beredeneerd gemaakt worden (OVDS, 2017).

Dit is ook een van de aanbevelingen van de OESO. De OESO-landen waarbij de richtingskeuze wordt uitgesteld, kunnen betere resultaten voorleggen als het gaat om gelijkheid. Dit hoeft niet ten koste te gaan van de kwaliteit van het onderwijs. Tegenstanders van een latere keuze aan studierichting vinden dat talenten zo snel mogelijk moeten opgespoord worden om deze zo goed mogelijk te kunnen ontwikkelen. “Early tracking” klinkt misschien logisch, maar het opsporen van talenten bij kinderen zou dan op een eerlijke en rechtvaardige manier moeten gebeuren. Aan onze resultaten op het vlak van gelijkheid te zien, slagen we er in ons huidig systeem niet voldoende in om talenten van kinderen in armoede te ontdekken.

Oorspronkelijk was het de bedoeling dat de brede eerste graad zou ingevoerd worden als onderdeel van de hervorming van het secundair onderwijs, een aanzet van de vorige onderwijsminister Vandenbroucke. In de hervorming die zal ingaan op 1 september 2019, werd het systeem echter afgezwakt naar een brede 1ste jaar, omwille van grote tegenkanting van politici, leerkrachten en ouders. Het belangrijkste argument dat werd aangehaald was dat een brede eerste graad de lat in het onderwijs lager zou leggen (Nicaise, 2017).

We zijn er ons van bewust dat een brede eerste graad ook geen mirakeloplossing is. Zoals eerder gezegd zitten de grootste verschillen in ongelijkheid tussen scholen onderling. Een brede eerste graad zal daar weinig aan veranderen. (Van Damme, 2013). Maar als een brede eerste graad kan leiden tot betere studiekeuzes, blijft het voor ons een waardevolle piste. We geloven dat een betere studiekeuze, de motivatie en het welbevinden van jongeren zal vergroten en zo tot meer succes en minder schoolmoeheid zal leiden. Jongeren zijn ook zelf vragende partij om meer betrokken te worden bij het uittekenen van hun schoolloopbaan (Unicef België, 2012).

2.5. ONGEKWALIFICEERDE UITSTROOM

Het resultaat van het watervalstelsel gecombineerd met schoolmoeheid zorgt ervoor dat te veel kwetsbare jongeren de school opgeven en uitstromen zonder diploma. De grootste voorspeller is de socio-economische status (SES) van het gezin. Hoe lager de SES, hoe groter de kans op vroegtijdig schoolverlaten.

Uit het schoolverlatersonderzoek van VDAB blijkt dat 7,8% van de jongeren die uit het onderwijs stroomde in 2016 maximaal een getuigschrift tweede graad

secundair onderwijs behaalde. Deze groep jongeren heeft het zeer moeilijk op de arbeidsmarkt. 34,4% van hen is één jaar nadat ze de schoolbanken verlieten werkzoekend.

Wanneer de cijfers bekijken voor jongeren tussen de 18 en 24 jaar bedraagt de ongekwalificeerde uitstroom⁶ 6,8% in Vlaanderen. Voor Brussel gaat het over 14,8% van de jongeren (Steunpunt Werk, 2016).

6 aandeel jongeren (18-24 jaar) dat ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs behaald heeft en niet deelgenomen heeft aan een opleiding tijdens de referentieperiode van vier weken.

3. OORZAKEN VAN ONGELIJKHEID

De ongelijkheid in ons onderwijssysteem kent niet één oorzaak. Er zijn verschillende facetten die op elkaar inwerken.

3.1. OMGEVINGSFACTOREN

Met omgevingsfactoren bedoelen we alle materiële, fysieke, sociale en culturele factoren die de onderwijsprestatie kunnen beïnvloeden, maar niet veroorzaakt worden door het onderwijssysteem op zich (Nicaise, 2001). Omgevingsfactoren vormen de context waarin kinderen zich bevinden tijdens hun schoolloopbaan.

Kinderen in armoede ontbreekt het vaak aan een aantal materiële hulpmiddelen die de schoolse prestaties kunnen beïnvloeden. Denken we maar aan het kunnen beschikken over een rustige plaats om huiswerk te maken en het hebben van een computer met internetaansluiting. Maar ook bijvoorbeeld het ontbreken van educatief speelgoed op jonge leeftijd kan een invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen.

Armoede weegt vaak door op kinderen. Ze ervaren dagelijks stress om er bij te horen (Unicef België,

2012). Stress en zorgen over de financiële problemen van hun ouders kunnen voor slechte prestaties zorgen.

Daarnaast kan armoede ook negatieve effecten hebben op de ontwikkeling van de hersenen omwille van meer stress door financiële problemen, meer agressie, minder geld voor sociale activiteiten, minder cognitieve stimulatie en minder rust en regelmaat. Al deze factoren kunnen een invloed hebben op taalverwerking, werkgeheugen, cognitieve controle, geheugen en ruimtelijk inzicht (Plantinga et al., 2018).

Structurele maatregelen om armoede te voorkomen en te bestrijden, zijn dus nodig. Maar negatieve effecten kunnen nog evolueren mits voldoende stimulering. Intelligentie is geen onveranderlijk gegeven. Daarom is voorzichtigheid over het gebruik van IQ-testen geboden. Deze testen zijn niet altijd goede voorspellers van cognitieve vaardigheden bij kinderen uit kansarme gezinnen (Nicaise, 1997).

Uit onderzoek blijkt dat ouders van laagpresterende kinderen zeker niet minder tijd steken in het opvolgen van de leerprestaties van hun kinderen, maar dat de ouders hun kinderen minder concreet kunnen ondersteunen omdat ze minder vertrouwd zijn met de eisen van het onderwijs (Menheere & Edith, 2010).

Verwachtingen

Ouders vertellen de opbouwwerkers van Riso Vlaams-Brabant dat zij moeilijk kunnen voldoen aan de verwachtingen van de school en hun kinderen niet de nodige ondersteuning kunnen geven. Dikwijls beheersen leerlingen de leerstof op zich wel, maar bij een toets interpreteren ze de vragen verkeerd. Stafmedewerker Eric Béatse vertelt: “Ik hoorde een 11-jarige jongen onlangs zeggen: “Waarom zou ik moeite doen? Ik kom toch in het BSO terecht.” Dat is toch verschrikkelijk.”

Riso Vlaams-Brabant is een campagneproject van Welzijnszorg

3.2. PYGMALION-EFFECT

Het Pygmalion-effect verwijst naar het fenomeen waarbij mensen gaan handelen naar hun verwachtingspatronen. In het onderwijs wil dit zeggen dat leerkrachten bepaalde verwachtingen hebben van hun leerlingen die hun gedrag kan beïnvloeden. Uiteindelijk wordt dan door het aangepaste gedrag de verwachting ook ingelost, ook gekend als ‘self-fulfilling prophecy’.

Het effect kwam een eerste keer onder de aandacht in de jaren 1960 door een onderzoek van Rosenthal en Jacobson. Ze vertelden aan leerkrachten dat een test had uitgewezen dat sommige van hun leerlingen intellectueel zeer sterk zouden vooruitgaan tijdens het jaar. De leerlingen waren toevallig gekozen, maar hun namen werden wel doorgegeven aan de leerkrachten. Op het einde van het jaar waren alle kinderen in de klas erop vooruitgegaan, maar de leerlingen waarvan het meest werd verwacht, scoorden significant hoger op de test. De onderzoekers wezen deze scores toe aan het meer stimulerend gedrag van de leerkrachten, in combinatie met de reactie van de leerlingen op dit gedrag. Het onderzoek van Rosenthal en Jacobson is zeker onderhevig aan kritiek. In het algemeen wordt aangenomen dat de effecten het grootst zijn bij jonge kinderen en wanneer leerkrachten hun leerlingen nog niet kenden voordat ze de informatie kregen.

In het onderzoek van Rosenthal en Jacobson ging het over positieve verwachting. Het omgekeerde bestaat ook: dit wordt het Golem-effect genoemd: lage verwachtingen leiden tot lage prestaties.

Zoals wel vaker met sociale experimenten zijn de resultaten niet altijd helemaal over te dragen naar een gewone school of klascontext. De effecten zijn subtieler dan in het onderzoek.

In een echte klas is er niemand die komt influisteren van welke leerlingen we kunnen verwachten dat ze ‘beter’ of ‘slechter’ gaan presteren. Toch is het zo dat een aantal verschillen tussen leerlingen, bijvoorbeeld kledij en de taal die ze spreken, een indicatie geeft van de achtergrond van de leerlingen. Deze verschillen zijn vaak terug te brengen tot sociaaleconomische en culturele verschillen, die als beter of slechter worden gepercipieerd (Jonas, 2008). Sociaal vertekende informatie in het onderwijs kan (ongewild) tot discriminerend gedrag leiden (Nicaise, 1997). Dit effect van onderschatting en onderwaardering van talenten van leerlingen met een lagere sociale status is niet alleen nefast voor de betrokkenen maar ook voor de maatschappij die nochtans alle talenten goed kan gebruiken (Van Damme, 2013).

“Als je elke keer opnieuw hoort dat je het niet goed genoeg doet, vermindert je zelfvertrouwen en heb je geen zin meer om nog je best te doen op school.” (Unicef België, 2012)

3.3. SYSTEEMOORZAKEN

De verklaringen voor de ongelijkheid in het onderwijs zijn echter niet enkel te vinden bij de omgevingsfactoren of verwachtingen van leerkrachten, maar ook in ons onderwijssysteem.

Het bleek al uit de PISA-resultaten die eerder werden besproken, dat we de grootste verschillen in ons onderwijs vinden tussen scholen onderling en niet binnen een school. Er zijn scholen die voornamelijk kinderen van rijke ouders aantrekken en die heel hoge gemiddelde prestaties leveren. Er zijn ook heel wat scholen die vooral kinderen uit gezinnen met een lagere economische status aantrekken (Studiedienst OVDS, 2014). Dit heeft onder meer te maken met het belang dat in ons land wordt gehecht aan de vrije schoolkeuze en aan de autonomie van de scholen (OVDS, 2017). Het gebrek aan sociale mix door vrije keuze en de autonomie van scholen wordt nog versterkt door ons sterk hiërarchisch onderwijssysteem met een opdeling in ASO, TSO en BSO. Ondanks inspanningen om het TSO en BSO op te waarderen, blijft het systeem van de waterval nog steeds bestaan (Van Damme, 2013).

Over het algemeen kunnen we stellen dat in ons onderwijssysteem leerlingen worden gescheiden op basis van hun (reële of veronderstelde) capaciteiten, volgens hun sociale afkomst, godsdienst, nationale afkomst (Studiedienst OVDS, 2014).

4. KANSENBELEID IN HET NEDERLANDSTALIG ONDERWIJS

“Sociale afkomst bepaalt nog te veel de school- en studiekeuze, de slaagkansen en studieresultaten van jongeren. Het huidige onderwijssysteem slaagt er niet in om sociale ongelijkheid weg te werken, ondanks de vele inspanningen en investeringen.” (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2013)

Het gelijke onderwijskansen (GOK) gaat niet enkel over gelijke kansen voor kinderen in armoede. Het gaat ook over kinderen met een beperking, kinderen met een migratieachtergrond... We beperken ons hier voornamelijk tot beleid gericht naar de impact van de sociaaleconomische status van de ouders van kinderen op het succes van kinderen op school.

4.1. GOK-BELEID

De Vlaamse overheid wil met het gelijke onderwijskansenbeleid uitsluiting, sociale scheiding en discriminatie tegengaan. Het werken aan gelijke onderwijskansen is een belangrijke opdracht voor elke school.

Het beleid bestaat uit 3 pijlers: inschrijvingsrecht, rechtsbescherming en ondersteuning van scholen.

4.1.1. Inschrijvingsrecht

De bedoeling van het inschrijvingsrecht is om de meest extreme vormen van socio-economische en etnische segregatie in de Vlaamse scholen tegen te gaan, zonder de vrijheid van onderwijs en vrije schoolkeuze al te veel in te perken. Er werd een systeem van ‘dubbele contingentering’ ingevoerd waarbij scholen streefcijfers opgeven rond het aantal leerlingen uit kansengroepen die zij wensen op te nemen. Indien één van beide contingenten (kansengroep en niet-kansengroep) volzet raakt tijdens de inschrijvingen worden bijkomende leerlingen op een wachtlijst gezet. Niet iedereen is het akkoord met deze manier van werken gezien de vrije schoolkeuze hiermee ingeperkt wordt. Toch blijkt dat het inschrijvingsrecht een effect heeft op het vergroten van de sociale mix in scholen (Nicaise, 2017).

4.1.2. Rechtsbescherming via Lokale Overlegplatforms

In lokale overlegplatforms (LOP's) komen vertegenwoordigers van alle scholen uit een gemeente of regio en hun partners samen: CLB's, ouders en leerlingen, lokale partners, organisaties van migranten en armen, integratiecentra, onthaalbureaus voor nieuwkomers en schoolopbouwwerk. Zij maken er samen afspraken, zodat alle leerlingen gelijke onderwijskansen krijgen. Armoedebestrijding is dan wel geen decretale opdracht van de LOP's, door specifiek Verenigingen

Waar Armen Het Woord Nemen (VWAHWN) op te nemen in het LOP wordt het belang van armoede als thema voor gelijke onderwijskansen wel in de verf gezet (Bogemans, 2013).

Er zijn 70 LOP's voor het basisonderwijs en voor het secundair onderwijs in Vlaanderen (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, sd). LOP's kunnen bijvoorbeeld nuttig zijn wanneer er afspraken gemaakt worden over uitsluitingen van leerlingen. De LOP's hebben ook een bemiddelingsrol. Rond armoede nemen de LOP's eerder een sensibiliserende rol op, met name rond kostenbesparing op school. Door de deelname van VWAHWN wordt ook de kennis over armoede van de deelnemers vergroot (Bogemans, 2013).

De werking en dus ook effectiviteit van de LOP's zijn zeer verschillend, maar het systeem heeft zeker haar waarde wanneer de juiste partners rond de tafel gebracht worden.

LOP's hebben ook een rol te spelen bij de inschrijvingsprocedures van scholen. Om fenomenen van kamperende ouders tegen te gaan, wordt meer en meer gewerkt met aanmeldingsprocedures. Deze zijn vaak ingewikkeld en werken met specifieke deadlines, waardoor het net een extra drempel kan zijn voor ouders in armoede. LOP's moeten waken over de toegankelijkheid van de systemen en kunnen ook helpen bij het informeren en ondersteunen van ouders. Indien dit niet gebeurt, komt ook het inschrijvingsrecht van kansarme kinderen in het gedrang (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

4.1.3. Ondersteuning van scholen

Het eerste formele GOK-decreet kwam er in 2002 onder toenmalige Minister van Onderwijs Marleen Van der Poorten. In dit decreet werden de GOK-criteria vastgelegd op basis waarvan extra financiële middelen werden voorzien voor de zogenaamde 'GOK-scholen.'

- het gezin leeft van een vervangingsinkomen;
- de leerling is tijdelijk of permanent buiten het eigen gezinsverband opgenomen door een gezin of persoon, een voorziening of een sociale dienst;
- de ouders behoren tot de trekkende bevolking;
- de moeder is niet in het bezit van een diploma van het secundair onderwijs, een studiegetuigschrift van het tweede leerjaar van de derde graad van het beroepssecundair onderwijs of van een daarmee gelijkwaardig studiebewijs;
- de taal die gebruikt wordt voor de gangbare communicatie in het gezin is niet het Nederlands.

Op basis van deze gegevens, konden scholen voor een periode van drie schooljaren aanvullende lestijden of extra uren-leraar⁷ krijgen.

⁷ Salarissen wordt gefinancierd door de Vlaamse overheid. De omvang van die financiering wordt bepaald door de omkaderingsregeling, daarin wordt vastgelegd hoeveel uren-leraar (een lesuur van 50 min) elke school krijgt op basis van het aantal leerlingen.

Voor het secundair onderwijs werd de vorige driejarige cyclus (2014-2017) met één jaar verlengd omwille van de invoering van het M-decreet.

In het basisonderwijs werd deze financieringswijze in 2012 omgegooid. Er is geen apart geïntegreerd ondersteuningsaanbod meer. De financiering van het basisonderwijs bestaat nu uit een berekening op basis op het aantal leerlingen, de verhouding leerlingen/leerkrachten en SES-lestijden, de lestijden op basis van socio-economische leerlingenkenmerken.

Deze socio-economische leerlingenkenmerken zijn:

- Thuistaal niet Nederlands
- Opleiding moeder
- Schooltoelage

Opvallend bij deze nieuwe financiering is dat er geen specifieke inhoudelijke verantwoording meer nodig is voor wat er met deze middelen gebeurt in het kader van Gelijke Onderwijskansen (VCLB, 2012). Op die manier zou de aandacht voor gelijke onderwijskansen ondergesneeuwd kunnen worden in het gehele pakket van 'zorg en welzijn op school'. Dit blijkt ook uit het onderzoek van het Steunpunt studie- en schoolloopbaan waar directie, leerkrachten, GOK- en zorgleerkrachten 'GOK' en 'zorg' niet of nog amper van elkaar onderscheiden. GOK-uren worden in het algemeen het meest ingezet om leerlingen met leerachterstand en socio-emotionele problemen intensiever te begeleiden (Juchtmans & Vandenbroucke, 2013).

Gelijke onderwijskansen als onderdeel van kwaliteitsvol onderwijs.

Het inzetten op gelijke onderwijskansen werd opgenomen in het nieuwe referentiekader voor onderwijskwaliteit dat in voege ging op 1 januari 2018. Daarin staat dat *"elk schoolteam elke lerende een passende begeleiding met het oog op gelijke onderwijskansen moet aanbieden."* Vanuit het beleid wordt nog altijd sterk ingezet op zorg met redelijke en gepaste aanpassingen.

Daarnaast moet een school ook zorgen dat iedereen zijn recht op onderwijs kan uitoefenen. Daarvoor moeten onder andere de schoolkosten beheerst worden (Onderwijsinspectie, sd).

Al deze aspecten worden nu mee opgenomen in de doorlichting van scholen door de inspectie. Inspectie kan een rol spelen om scholen aan te zetten om meer innovatief bezig te zijn met gelijke onderwijskansen. Maar voor sommige scholen is een slecht inspectieverslag ook een reden om terug te plooiën. Veel hangt af van de schoolcultuur en het beleidsvoerende vermogen van de scholen (Juchtmans & Vandenbroucke, 2013).

4.1.4. Evaluatie

Het Rekenhof presenteerde in oktober 2017 een evaluatierapport over het beleid van de Vlaamse regering naar gelijke onderwijskansen in het gewoon basisonderwijs. Het Rekenhof concludeert dat in een tijdspanne van vijf jaar de kansen van kansarme leerlingen in vergelijking met die van kansrijke leerlingen nauwelijks zijn verbeterd of zelfs zijn verslechterd (Rekenhof, 2017).

Ook andere onderzoeken hebben niet eenduidig kunnen aantonen dat de extra middelen inderdaad tot betere leerprestaties leiden. Het probleem bij vele onderzoeken, ook het onderzoek van het Rekenhof, is dat zij zich enkel richten op cognitieve uitkomsten, bijvoorbeeld betere resultaten op wiskunde, lezen en spelling. Er wordt geen rekening gehouden met bijvoorbeeld het welbevinden en de motivatie van leerlingen, nochtans twee factoren die een grote impact kunnen hebben op de verdere schoolcarrière (Nicaise, 2017).

Het voorlopig gebrek aan goede resultaten van het GOK-beleid kan te maken hebben met een gebrekkige implementatie. Leerkrachten en scholen willen graag werken rond meer gelijke kansen maar het ontbreekt vaak aan de juiste instrumenten om een structurele aanpak van sociale ongelijkheid te realiseren (Nicaise, 2017).

Het Rekenhof deed ook enkele aanbevelingen, want uit de resultaten bleek dat er grote verschillen zijn tussen scholen. Daarom gingen ze op zoek naar factoren die het succes van een school beïnvloeden en waarop de overheid invloed kan hebben. De gelijke onderwijskansenproblematiek is complex en een eenvoudige succesformule bestaat niet. Een combinatie van factoren als het gebruikte leerlingvolgsysteem, groot draagvlak voor het GOK-beleid en grote ouderbetrokkenheid komen als succesvol naar voren. Daarnaast is ook weinig leerlingenverloop, een stabiel leerkrachtenteam, een ervaren directeur en zorgteam en vroege deelname aan het onderwijsvoorrangsbeleid van tel (Rekenhof, 2017). Een aantal van deze aanbevelingen zullen later in het dossier worden uitgewerkt.

Volgens het Rekenhof moet de overheid een meer faciliterende rol spelen in haar gelijke kansenbeleid en inzetten op kwaliteitsverbetering (Rekenhof, 2017).

4.2. M-DECREET

Het M-decreet (decreet van 21 maart 2014 betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften) geeft aan hoe Vlaamse scholen moeten omgaan met leerlingen, die door een beperking de lessen in een gewone school niet zomaar kunnen volgen.

Inclusief onderwijs is nu de eerste optie. Het doel is meer leerlingen in het gewoon onderwijs school te laten lopen en dus minder leerlingen naar scholen voor buitengewoon onderwijs te verwijzen (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, sd).

Het M-decreet richt zich op gelijke kansen voor kinderen met een beperking, maar is ook belangrijk in het debat rond gelijke kansen voor kinderen met een lage sociaaleconomische achtergrond. Een lage socio-economische afkomst vergroot het risico op een oriëntatie naar het buitengewoon onderwijs. De kansen om naar het buitengewoon onderwijs georiënteerd te worden, is vijf tot zes keer groter voor kinderen en jongeren die leven in armoede dan bij het gemiddelde Vlaamse kind. Daarnaast viel ook op dat GON-middelen⁸, dit waren de zorguren voor kinderen in het gewone onderwijs, maar zeer weinig terecht kwamen bij kinderen met SES-kenmerken.

Soms wordt het buitengewoon onderwijs geadviseerd als een goed alternatief, wanneer ouders geen beroep kunnen doen op buitenschoolse hulp. Als een kind in een school voor buitengewoon onderwijs therapie krijgt, moeten de ouders niet bijkomend betalen, want daar

vormen de therapieën een vast onderdeel van het aanbod. Ook het gratis busvervoer wordt soms als bijkomende argument voor een oriëntatie aangewend (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

Is het M-decreet in staat is om de financiële drempels van deelname aan het gewoon onderwijs voor kinderen in armoede met een beperking weg te werken? Het Netwerk Tegen Armoede heeft de taak gekregen om het effect van het M-decreet op kinderen in armoede op te volgen. Dit is een essentiële monitoring die moet gebeuren. Indien ouders zich moeten wenden tot private en vaak dure begeleiding buiten de school, vallen kinderen in armoede opnieuw uit de boot en is het M-decreet alvast op dit punt een maat voor niets.

Toch willen we het M-decreet alle kansen geven. Want ondanks de noodzaak tot meer ondersteuning en andere verbeterpunten en de permanente evaluatie van het decreet, moeten we vasthouden aan het principe van het inclusief onderwijs voor die leerlingen die mits redelijk aanpassingen baat hebben bij een carrière in het gewoon onderwijs. Voor andere leerlingen zal een kwaliteitsvol buitengewoon onderwijs met kansen tot leren noodzakelijk blijven.

WAT DOET EEN CENTRUM VOOR LEERLINGENBEGELEIDING (CLB)?

Elke school werkt samen met een CLB. Elke onderwijsnet heeft zijn eigen CLB. Een CLB kan helpen bij vragen over:

- Leren en studeren: problemen met lezen, schrijven, rekenen, leren ...
- De onderwijsloopbaan: vragen bij de studiekeuze, studierichtingen, attesten en diploma's ...
- Psychisch en sociaal functioneren: depressieve gevoelens, stress, faalangst, pestproblemen, grensoverschrijdend gedrag, een moeilijke thuissituatie ...
- Preventieve gezondheidszorg: gezondheidsproblemen, inentingen, groeistoornissen, druggebruik, overgewicht ...

Centra voor leerlingenbegeleiding hebben als opdracht om kansen van leerlingen te bevorderen. Ze voorzien daarvoor vooral individuele zorg en moeten bijzondere aandacht geven aan leerlingen die door hun sociale achtergrond en leefsituatie minder leerkansen hebben.

Sinds 1 december 2018 is er nieuw decreet leerlingenbegeleiding,⁹ daarin wordt de rolverdeling tussen CLB's, schoolteams en pedagogische ondersteuningsdiensten uitgeklaard. CLB's werken vooral op vraag (van leerling, van scholen) maar kunnen ook zelf signalen geven aan scholen (Siccard, 2018).

8 GON staat voor geïntegreerd onderwijs. Sinds het schooljaar 2017-2018 werd GON-begeleiding vervangen door ondersteuning binnen het M-decreet.

9 Decreet betreffende de centra voor leerlingenbegeleiding.
<https://data-onderwijs.vlaanderen.be/edulex/document.aspx?docid=12274>

DEEL 2

AANBEVELINGEN: ER IS WAT AAN TE DOEN!

1. BETAALBAAR ONDERWIJS

De betaalbaarheid is maar een onderdeel van het gelijke kansenverhaal van het onderwijs. Gezien er leerplicht bestaat in België zorgt de kostprijs van het onderwijs niet tot extreem grote effecten in de aanwezigheid op school. Wel zijn er effecten naar de schoolkeuze en de keuze van de studierichting. De ene school heeft meer uitstappen en extra activiteiten dan de andere en sluit op die manier leerlingen in armoede al op voorhand uit. Ook op het vlak van studiekeuze is er een invloed. Bij sommige mensen in armoede bestaat er nog het idee dat het beroepsonderwijs de goedkoopste onderwijsvorm is, terwijl het in de praktijk één van de duurste is. Er zijn grote verschillen binnen het beroepsonderwijs: zo kiezen leerlingen vaker voor de goedkope richting Kantoor tegenover de duurdere richtingen Horeca en Kapper of moeten jongere broers en zussen dezelfde richting volgen als de oudere broer of zus. Zo heeft de kostprijs van het onderwijs toch een rechtstreekse invloed op het bereiken van je potentieel. Elke leerling zou ongeacht de kostprijs moeten kunnen kiezen voor de richting die het best bij hem of haar past.

Daarnaast is er natuurlijk het effect van uitsluiting op kinderen. Wanneer kinderen niet meekunnen op niet-verplichte uitstap, wanneer ze door leerkrachten worden aangesproken over onbetaalde schoolrekeningen heeft dit grote effecten op hun welbevinden en uiteindelijk ook op hun schoolse prestatie. De school zou bij uitstek de plaats moeten zijn waar kinderen en jongeren hun zorgen over geld achter zich kunnen laten.

1.1. GRATIS ONDERWIJS?

De toegang tot het leerplichtonderwijs is gratis in België, dat wil concreet zeggen dat er geen inschrijvingsgeld moet betaald worden. Volledig kosteloos is het onderwijs allermindst. Er moet betaald worden voor boeken, kopieën, uitstappen.... Maar ook busabonnementen en opvang zijn een grote hap uit het budget. Elk jaar opnieuw zet de start van het nieuwe schooljaar ouders in armoede financieel extra onder

“De school ziet hoe armoede toeneemt, vooral bij de OKAN leerlingen. Elk jaar wordt het erger en elk jaar wordt het ook moeilijker voor de school om rond te komen. Hierdoor zit de school echt op haar tanden en wordt de situatie meer en meer schrijnend. Ondanks al hun inspanningen, zal de situatie niet verbeteren totdat armoede meer structureel bestreden wordt.”

Schoolgetuigenis Petrus & Paulus West, Oostende via STOS

druk. Daarnaast wordt ook vaak verwacht dat kinderen met leerproblemen na de schooluren begeleiding krijgen (bijlessen, logopedie...). Deze investering is vaak onhaalbaar voor ouders in armoede, maar kan wel de leeransen van de kinderen hypothekeren.

1.1.1. Maximumfactuur lager onderwijs

In het basisonderwijs moet materiaal dat nodig is om de eindtermen te bereiken, bijvoorbeeld schrijf- en tekengerief, handboeken en schriften, gratis aangeboden worden aan de leerlingen (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

Daarnaast is er het systeem van de maximumfacturen. Bovenop de materialen die gratis moeten aangeboden worden, kan een school ook nog kosten aanreken om het onderwijs te optimaliseren. Het kan dan gaan om daguitstappen, zoals een museumbezoek en sportactiviteiten, maar ook extra materiaal zoals tijdschriften. Dit wordt de scherpe maximumfactuur genoemd. Ze wordt afzonderlijk vastgelegd voor kleuter en lager onderwijs en elk jaar geïndexeerd. Voor het schooljaar 2018-2019 gaat het om €85 voor een kind in het lager onderwijs en €45 per kleuter. Scholen organiseren ook regelmatig meerdaagse uitstappen. Deze worden geregeld door de ‘minder scherpe maximumfactuur’. Deze bestaat enkel voor het lager onderwijs. Het is een basisbedrag voor de volledige duur van het lager onderwijs. Voor het schooljaar 2018-2019 bedraagt de factuur maximaal €435 (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2018).

“Laatst was er een jongen die niet meeging op kamp. Er werd vanuit de school aan mij gevraagd of ik de ouders kon contacteren hierover. Wat bleek: de ouders hadden geen koffer, geen kledij... Ze hadden gewoon geen middelen om hun zoon mee te laten gaan op kamp door hoge ziekenhuiskosten. Het ziekenhuis had hun aangeraden om een VISA-kaart te nemen om zo hun schulden aan het ziekenhuis af te lossen. Met het gevolg dat zij nu maandelijks nog moeten terugbetalen. Het durven zeggen dat ze het kamp gewoon niet konden betalen, was al een heel grote stap. Gelukkig, konden wij via onze weggeefwinkel de ouders helpen met het krijgen van een koffer en extra kledij. Voor het financiële plaatje zijn we overal gaan kijken, bijvoorbeeld bij de mutualiteit en bij Stad Antwerpen. Uiteindelijk is het toch gelukt om het kamp te betalen.”

Ingrid, ervaringsdeskundige bij KOCA vzw
Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

Schooluitstappen zijn moeilijk. Tijdens Pasen is er een schooluitstap waarvan ik de prijs nu nog niet weet. Als zijn papa wil meebetalen, maar die is hierin niet verplicht, mag hij van mij meegaan. Alleen kan ik dit niet betalen. Zijn papa moet alimentatie betalen, maar voor de rest moet hij niet betalen als hij dat niet wil. Met die alimentatie kan ik net de schoolrekeningen betalen. Maar het is zeker niet gemakkelijk.

Veerle

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

Maar ook daar stopt het nog niet. Ouders betalen vaak hoogoplopende kosten voor diensten die de school aanbiedt: maaltijden, voor- en naschoolse opvang en middagtoezicht. (Vlaamse onderwijsraad, 2013). Omdat dit een eigen keuze is van de ouders om op dit aanbod in te gaan, worden deze kosten niet onderworpen aan maximumbedragen. Wel moet de school hierover duidelijk communiceren en moet de kostprijs in verhouding staan tot de aangeboden dienst (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2018).

De maximumfactuur zorgt ervoor dat de financiële ruimte van scholen wordt ingeperkt. Sommige scholen gaan daarom meer sponsoractiviteiten organiseren om de kas te kunnen spijzen. Voor mensen in armoede zorgt dit vaak voor moeilijke situaties. Vaak hebben ze geen budget over om te besteden aan eetfestijnen en schoolfeesten. Voor sponsorlopen en wafeltjesverkoop ontbreekt het ook aan een netwerk. Maar niet deelnemen aan dit soort activiteiten leidt tot sociale uitsluiting (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

1.1.2. Schoolkosten secundair onderwijs

Voor het secundair onderwijs bestaat er geen systeem van maximumfacturen. Een school mag dus vrij kosten aanrekenen voor didactisch materiaal, uitstapjes en diensten zoals maaltijden. Scholen zijn wel verplicht om een bijdrageregeling uit te werken en transparant te communiceren aan de ouders. Een jaar secundair onderwijs kost al gemakkelijk €1000. Er zijn ook grote verschillen tussen studierichtingen en onderwijsvormen.

Kosten in het secundair onderwijs, per onderwijsvorm en per graad

1 ^{ste} graad	€1.069,92	3 ^{de} graad	
2 ^{de} graad		ASO	€1.343,63
ASO	€1.178,30	TSO	€1.414,94
TSO	€1.291,95	BSO	€1.278,62
BSO	€1.157,28	KSO	€1.662,07
KSO	€1.414,50		

Bron: De Gezinsbond (Inbegrepen in dat bedrag zijn de schooluitrusting, de vervoerskosten, schoolactiviteiten, schoolreizen en facultatieve uitgaven.)

De cel Ouderbetrokkenheid, een netoverstijgende samenwerking van de drie Vlaamse ouderkoepels (VCOV, KOOGO en GO! ouders) deed in 2012, op vraag van het Departement Onderwijs, de bevraging ‘schoolkostendagboek secundair onderwijs’. Ze vroeger daarbij aan meer dan 200 gezinnen om alle schoolkosten bij te houden en ook aanbevelingen naar het beleid te doen.

De schoolkosten kunnen sterk verschillen tussen onderwijsvormen en studierichtingen. Er zijn een aantal studierichtingen zoals bijvoorbeeld Hotel, Haartooi en bepaalde richtingen in het KSO, die hoge kosten met zich meebrengen. Vaak is er ook een beperkter aantal scholen, dat deze studierichtingen aanbiedt waardoor ook bijvoorbeeld de vervoerskosten hoger kunnen oplopen.

De bevraging was te beperkt om conclusies te kunnen trekken over de hoogte van de schoolkosten, maar opvallend zijn de grote verschillen tussen scholen. Dat is ook merkbaar aan de feedback die de ouders gaven. Bijvoorbeeld rond het gebruik van handboeken, invulboeken en kopieën. Sommige scholen maken duidelijk kostenbeheersende keuzes. Andere scholen verplichten ouders tot dure aankopen, waarvan ze de meerwaarde niet altijd zien.

Er was bij de ouders ook bezorgdheid rond de digitale kost op school. Door het gebruik van digitale leeromgevingen worden impliciet extra kosten verwacht: aankoop van een computer, internetverbinding, printkosten...

“Veel taken worden nu gewoon via Smartschool opgestuurd en moeten dan thuis afgedrukt worden. Daardoor moet elke leerling wel een printer hebben. Een deel van de kosten worden zo van school naar leerling verschoven.” (COB, 2013).

Ouders verwijzen naar de sociale druk om deel te nemen aan zogenaamde niet-verplichte uitstappen. Daarnaast waren ook vragen over de transparante communicaties over uitstappen en de didactische meerwaarde. Sociale druk kan ook meespelen in de aankoop van schoolmateriaal en schoolkledij.

Daarnaast zorgen ook de vereisten van een school soms voor hoge, onnodige kosten. “Mijn kind is van school veranderd en moest voor zijn praktische vakken nieuwe werkkledij kopen, omdat het logo van de school erop moest.” (COB, 2013).

1.1.3. Schooltoelagen

Ouders kunnen een schooltoelage aanvragen voor hun kinderen. De voorwaarden en hoogte van de toelagen worden berekend aan de hand van het gezinsinkomen.

Hoeveel bedraagt de toelage?

Schooltype	Bedrag per schooljaar
Kleuteronderwijs	€94,98
Lager onderwijs	Tussen €106,86 en €160,28
Voltijds secundair onderwijs	tussen €133,08 (minimumtoelage voor externe leerlingen) en €1.174,90 (volledige toelage voor interne leerlingen)
Deeltijds leerplichtonderwijs en de leertijd bij Syntra	tussen €111,94 en €335,82

Bron: www.studietoelagen.be

Eén op de vijf kleuters en studenten ontvangt momenteel een school- of studietoelage. In het lager en secundair onderwijs is dat één op de vier scholieren (Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2017).

De schooltoelagen zijn onvoldoende hoog om de kostprijs van het onderwijs op te vangen, zeker gezien de hoogte van de 'verscholen' schoolkosten. Momenteel moet de eerste aanvraag nog gedaan worden door de ouders. Er werd al lang gevraagd om de schooltoelage automatisch toe te kennen. Vanaf 2019, met de hervorming van de kinderbijslag, wordt de schooltoelage omgevormd tot een 'Selectieve participatietoelage leerling' en zal ze automatisch worden toegekend op basis van de gegevens die gekend zijn bij de kinderbijslagfondsen. De voorwaarden voor toekenning en de bedragen blijven voorlopig dezelfde.

“Ja, ik heb een schooltoelage aangevraagd. Maar om nu te zeggen van daarmee kan ik het nu? Zeker in het middelbaar niet. In het lager heb je de maximumfactuur, maar in het middelbaar is dit een ander verhaal. Ik mocht de rekeningen in schijven betalen. Maar tegen dat je de ene schijf afbetaald hebt, is de volgende factuur er al. Je blijft gewoon betalen.”

Leen

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

HERVORMING KINDERBIJSLAG

Welzijnzorg heeft zich kritisch opgesteld tegenover de hervorming van de kinderbijslag. We pleiten voor een meer selectieve inzet van de middelen om zo de ouders met het grootste armoederisico het meest te ondersteunen.

In het nieuwe systeem is bijvoorbeeld een relatief hoge kleutertoeslag opgenomen om ouders te stimuleren om hun kinderen naar de kleuterschool te sturen en regelmatig aanwezig te zijn. Dit terwijl 82% van de tweejarigen al zijn ingeschreven in een school. Voor de vijfjarigen stijgt het percentage zelfs naar 97% met voldoende aanwezigheid (Departement Onderwijs en Vorming, 2016). Toch beschouwt het Vlaamse beleid net de afwezigheid van een klein aantal kleuters als problematisch (Roose, et al., 2014). We zien inderdaad dat er een oververtegenwoordiging is van kleuters die onder de SES-criteria vallen. Maar de groep die momenteel niet bereikt wordt, vraagt om een specifieke aanpak. Een algemene financiële stimulus zal waarschijnlijk weinig veranderen aan de participatiecijfers.

“De Vlor (Vlaamse Onderwijsraad) vindt dat men best investeert in maatwerk om de specifieke doelgroepen te bereiken. Als men deze doelgroep echt zal willen bereiken, zal men onderzoek moeten verrichten naar deze doelgroep: wat zijn de motieven om hun kinderen niet naar school te sturen, wat is het profiel van deze ouders...” (Vlaamse Onderwijsraad, 2012).

Daarnaast is kleuterparticipatie enkel een interessant instrument in het gelijke kansenbeleid, wanneer het onderwijssysteem er effectief in slaagt gelijke kansen aan te bieden aan alle kinderen. Helaas blijkt dat dat reproductie van ongelijkheid al begint in de kleuterklas (Roose, et al., 2014).

De middelen die hiervoor voorzien worden, voor alle kleuters ongeacht het inkomen van de ouders, zouden beter selectiever ingezet worden om de werkelijke onderwijskost voor ouders in armoede te verlichten.

1.2. SAMEN TEGEN ONBETAALDE SCHOOLFACTUREN

Ondanks maximumfacturen en schooltoelagen zijn er toch heel wat mensen die de schoolfacturen niet kunnen betalen. Ruim 70% van de Vlaamse scholen geeft aan dat ze frequent te maken krijgen met onbetaalde schoolfacturen. Het stijgend belang van deze problematiek zien we ook in de verhoogde inzet van incassobureaus door scholen. In 2015 zou één op vier scholen gebruik gemaakt hebben van een incassobureau om schulden in te vorderen. Dit is een onrustwekkende evolutie.

Een gedragen visie op armoede

Eén van de eerste acties van de werkgroep kansarmoede was het inschrijvingsmoment. De school telt een heel team van inschrijvers. Ze hebben een vorming gekregen waarbij naast informatie over het ingewikkelde kluwen dat armoede is, ook de drempels die kansarme ouders voelen aan den lijve werden ondervonden via een inleefoefening.

Het inschrijvingsteam heeft aandacht voor een respectvolle en toegankelijke communicatie. Het eerste wat ze proberen te achterhalen is: Hoe is de thuissituatie? Ze maken gebruik van een signaallijst tijdens de inschrijving, maar voeren vooral veel gesprekken. Het inschrijfgesprek wordt helemaal losgekoppeld van de technische gegevens die de school nodig heeft. Die technische kant van de inschrijving gebeurt nadien door andere mensen. Ze dragen zelfs zorg voor de kledij die ze aandoen tijdens de inschrijving en komen niet “te chique” gekleed naar school. Tijdens de inschrijving worden ouders geïnformeerd over een eventueel afbetalingsplan, als ze dit wensen of nodig hebben.

Onbetaalde schoolfacturen kunnen een belangrijk signaal zijn bij het detecteren van armoede, maar de school bekijkt het probleem veel breder dan de schoolrekening alleen. De gedragen visie op armoede zit ondertussen goed ingeburgerd in de school.

Heilig Graf, Turnhout
Meer praktijkvoorbeelden lezen vanaf pagina 40

Gezien het belang van deze problematiek werd in 2017 het project ‘Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen’ (STOS) opgestart met steun van de Vlaamse Overheid, CERA, Netwerk tegen armoede en Welzijnzorg en in samenwerking met de onderwijskoepels, SOS Schulden op school, VCLB, MyTrustO, KOOGO en vierde wereldgroep Aalst.

Dit project heeft als doel om secundaire scholen te helpen met het zoeken naar oplossingen voor onbetaalde schoolfacturen, het opzetten van een kostenbewust beleid en het onderzoeken van samenwerkings- en opleidingsmogelijkheden.

1.2.1. Traject naar kostenbeheersing

Onbetaalde schoolfacturen zijn een symptoom en geven aanleiding om het kostenbeleid van de school van naderbij te bekijken. Vormingswerkers en ervaringsdeskundigen in armoede en sociale uitsluiting begeleiden scholen in een teamgericht navormingstraject. Doorheen het traject wordt gaandeweg gebouwd aan een visie inzake armoede en concrete armoedebeleidsmaatregelen op maat van de school. Op basis van een ‘foto’ van de school wordt er vanuit een schoolarmoedeteam gestart met het ontwikkelen van concrete verbeteracties. Hierbij wordt gezorgd dat alle belangrijke actoren in de school en de schoolomgeving betrokken worden. Zo worden de acties gedragen door iedereen van het schoolbestuur tot en met de ouders. Ook het lokaal bestuur, CLB en een lokale armoedeorganisatie spelen hier een belangrijke rol. Het traject loopt zodanig inclusief dat het hele schoolteam betrokken wordt (Samen tegen onbetaalde schoolfacturen, 2018).

“Het sensibiliseren van een schoolteam is minstens even belangrijk als de concrete maatregelen die een school neemt om op termijn tot goed en goedkoop onderwijs te komen. De duurzaamheid (kwalitatief en in de tijd) van bedoelde maatregelen neemt toe met de mate waarin een schoolteam inzicht krijgt in, zich aangesproken voelt door en zich geraakt weet door de ganse armoedeproblematiek.” (SOS, 2005).

1.2.2. Hulpmiddelen bij het opzetten van een kostenbewust beleid

Binnen het project werden heel wat instrumenten ontwikkeld om scholen te helpen bij het opzetten van een kostenbewust beleid. Er bestaan vragenlijsten om een zicht te krijgen op het huidige kostenbeleid van de school. Er werden brochures opgemaakt rond het werken met boekenleveranciers of de oprichting van een solidariteitsfonds. Ook voor het opstellen van een duidelijke schoolrekening zijn er tips.

MEER
WETEN

Alle informatie
kan je terugvinden op de website van STOS
www.aanpakschoolfacturen.be

1.3. AANBEVELINGEN

Het project Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen (STOS) heeft zijn eerste schooljaar achter de rug. Er werd heel wat expertise verzameld op basis waarvan we aan aantal aanbevelingen naar beleid en bij uitbreiding naar scholen kunnen doen.

1.3.1. Kostenbeheersing verplichten!

Maximumfactuur

We vragen de invoering van een maximumfactuur voor het secundair onderwijs. De grote verschillen tussen de studierichtingen maken dat dit geen makkelijke opdracht is, maar als we willen dat elk kind vrij kan kiezen tussen studierichtingen, moet hier werk van gemaakt worden.

De invoering kan stapsgewijs gaan door het uitrollen van een maximumfactuur in de eerste graad en verder te werken aan kostenbesparing in de tweede en derde graad. Er moet per studierichting gekeken worden hoe de kosten kunnen dalen.

Een andere mogelijkheid bestaat erin om al een maximumfactuur in te voeren voor uitstappen en verplichte activiteiten en een rem te zetten op het aanbod niet-verplichte activiteiten.

“Op een bepaald moment kon ik effectief de schoolfacturen niet meer betalen. Mijn oudste die toen in de humaniora zat, had dus niet alle boeken. En het resultaat hiervan was dat ze steeds een nul kreeg. Dan ben ik op een bepaald moment met de moed der wanhoop toch maar eens met de directie van de school gaan praten en ze zei: “Ja, dat is wel jammer mevrouw, maar daar kunnen wij niets aandoen.”

Leen

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs.”

Een maximumfactuur is geen wondermiddel. Dat leert de invoering ervan in het basisonderwijs, maar de invoering zorgde daar wel voor een bewustwording bij scholen. Het bleek ook dat mits wat creativiteit het aanbod aan activiteiten er niet moet onder leiden.

Kostenbeheersing verplicht en aangemoedigd

Met of zonder maximumfactuur is kostenbeheersing een verplichting voor alle scholen. We vragen dan ook dat de inspectie toezicht houdt op de kostenbeheersing. Scholen leggen in hun kostenbeheersingsplan de kosten naast de leerplannen. Zo kunnen ze de afweging maken

of de kosten nodig zijn voor het behalen van de pedagogische doelstellingen. De pedagogische ondersteuningsdiensten kunnen scholen daarbij helpen.

Scholen kunnen ook partners zoeken in de bedrijfswereld om duurdere studierichtingen betaalbaar te maken. Het kan gaan over sponsering van materiaal (bv. voeding in de horecarichtingen of kappersmateriaal) of gebruik kunnen maken van bedrijfsinfrastructuur. Zeker in richtingen waar hoogtechnologisch materiaal nodig is, is een samenwerking niet alleen nuttig voor de studiekansen van leerlingen, maar ook voor de betaalbaarheid.

Scholen moeten transparant zijn over hun kosten. Ouders moeten bij de start van het schooljaar weten welke kosten ze mogen verwachten. Echter transparantie zonder verplichting om aan kostenbeheersing te doen via een kostenbeheersingsplan of maximumfactuur, zal het verschil niet maken. Integendeel: scholen zouden met de hoge kosten die ze aanrekenen, ouders in armoede afschrikken.

MEER WETEN

Scholen die meer willen weten over kostenbeheersend werken, kunnen informatie vinden via www.aanpakschoolfacturen.be.

1.3.2. Investeren in onderwijs brengt op.

Het verhogen van de schooltoelagen, zeker voor het secundair onderwijs, is een absolute noodzaak om de keuzevrijheid van leerlingen te garanderen.

De schooltoelagen moeten gedifferentieerder ingezet kunnen worden. Dit wil zeggen: zowel naar studierichtingen (eventueel op basis van de schoolkostenmonitor die in 2019 verwacht wordt) als naar de inkomensgrenzen van ouders.

Investeren in kwaliteitsvol onderwijs heeft positieve gevolgen voor de samenleving. Gericht extra investeringen moeten ervoor zorgen dat geen talenten verspild worden.

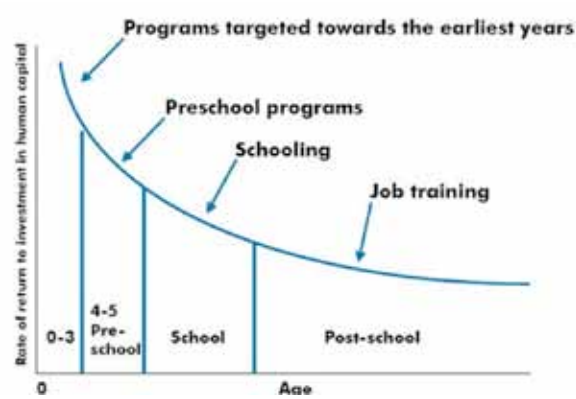
De invoering van de maximumfactuur in het lager onderwijs ging gepaard met een verhoging van de financiering voor onderwijs vanuit de overheid. Historisch gezien kent het secundair onderwijs een hogere financiering, maar het zal toch belangrijk zijn om te bekijken dat scholen financieel gezond blijven. Er moet blijvende inspanning geleverd worden om te investeren in het onderwijs.

Economisch gezien zijn investeringen in jongere kinderen het meest rendabel. De Heckman-curve¹⁰ toont dat per geïnvesteerde euro in onderwijs en zorg, het meeste rendement behaald wordt bij de jongste kinderen. Kwaliteitsvol onderwijs in de eerste levensjaren heeft een positief effect op sociale,

10 <http://diversiteitinactie.be/themas/kinderarmoede-ko/professionalisering/belang-investeren-vanaf-de-vroege-jaren>

cognitieve en emotionele ontwikkeling van kinderen, niet in het minst bij kinderen uit kwetsbare milieus (Roose et al., 2014). Uiteraard blijft kwaliteitsvol onderwijs doorheen de hele schoolloopbaan van belang.

Figuur 5: Heckman-curve

1.3.3. De overheid schept een kader voor commerciële partners binnen het onderwijs

Meer en meer scholen werken met commerciële partners, bijvoorbeeld voor het aanbieden van warme maaltijden of het aanleveren van schoolboeken. Deze partners hebben uiteraard geen zicht op de financiële draagkracht van de ouders. Ook voor scholen kan het moeilijk zijn als er door onbetaalde facturen boeken niet kunnen geleverd worden. Sommige scholen komen dan zelf tussen om de boeken toch geleverd te krijgen, maar dit is natuurlijk moeilijk als er facturen van verschillende kinderen in verschillende scholen openstaan.

Bij het niet betalen van rekeningen gaan deze spelers dan ook vaak agressiever te werk. Ze schakelen sneller incassobureaus in voor het innen van onbetaalde facturen. De overheid moet initiatief nemen om een kader op te stellen voor deze commerciële partners (die rechtstreeks factureren aan de ouders van leerlingen). Een aantal zaken, dat in dat kader kan opgenomen worden, is de vermelding van de mogelijkheid tot het betalen in schijven, de verplichting om onbetaalde facturen op een ethische manier in te vorderen, facturen opstellen in een duidelijke taal... Voor boekenleveranciers kan daar nog bijkomen dat er duidelijkheid wordt gegeven bij de bestelling, enkel boeken aangeboden worden die verplicht zijn, tijdig contact wordt opgenomen wanneer boeken niet kunnen geleverd worden...

MEER WETEN

Meer informatie over het werken met boekenleveranciers kan je vinden in de brochure van STOS https://www.aanpakschoolfacturen.be/wp-content/uploads/2018/04/brochure_boekenleveranciers.pdf.

1.3.4. Lokale besturen ondersteunen scholen

In het decreet over het flankerend onderwijsbeleid¹¹ worden een aantal sociale voordelen opgesomd die een gemeente- of stadbestuur kan aanbieden aan de scholen op het grondgebied. Het gaat dan over het financieren van busvervoer of toezichten en het ter beschikking stellen van gemeentelijke infrastructuur. Daarnaast kan een lokaal bestuur ook vzw's financieren om projecten uit te voeren. Dit kunnen bijvoorbeeld projecten zijn rond kleuterparticipatie of huiswerkbegeleiding. Een andere mogelijkheid is ook de tussenkomst bij de schoolkosten door middel van onderwijscheques bovenop de schooltoelage via de Vlaamse overheid.

Om de kostprijs van schooluitstappen te drukken, kunnen lokale besturen ook investeren in een 'kansenpas'. Dit is een pas die de financiële toegang tot sport, cultuur en vrijetijdsactiviteiten makkelijker moet maken. Het systeem is niet specifiek gericht op de onderwijsomgeving, maar kan wel een verlichting zijn van de schoolfactuur bij uitstappen. Idealiter werken gemeenten ook regionaal samen om een mooi aanbod aan activiteiten op het grondgebied aan te kunnen bieden.

Uiteraard kunnen lokale besturen nog veel meer ondernemen om gelijke kansen in het onderwijs te bevorderen dan enkel rond de betaalbaarheid van het onderwijs. Lokale besturen kunnen een belangrijke rol spelen bij brede scholen en het inzetten van brugfiguren. Daarover lees je meer in het volgende hoofdstuk.

11 Decreet betreffende het flankerend onderwijsbeleid op lokaal niveau, 2007

2. EEN OPEN SCHOOLPOORT

De grote autonomie van scholen in het Vlaamse onderwijslandschap draagt volgens onderzoekers bij aan de ongelijkheid in het Vlaams onderwijs. Scholen kunnen zich profileren en zo bepaalde jongeren impliciet uitsluiten. Maar de autonomie heeft ook als voordeel dat scholen ruimte hebben om hun gelijke onderwijskansen vorm te geven in samenspraak met leerlingen, leerkrachten en ouders. Zo dragen ze bij tot het vergroten van de gelijke kansen in ons onderwijssysteem.

Een consistent schoolbeleid met een visie op leren, participatie en gelijke kansen heeft een positieve invloed op leerlingen, zeker voor leerlingen met een lage socio-economische status (SES). Ook het inzetten op sociaal-emotionele aspecten heeft een positieve invloed op SES-leerlingen. Ze dragen bij tot een positief schoolklimaat waar leerlingen zich kunnen ontplooiën en betere resultaten voorleggen (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

Ouders betrekken bij de werkgroep armoede

“Ouders betrekken gaat niet van zelf. Het moet heel voorzichtig gebeuren, omdat ouders met armoede-ervaring heel kwetsbaar zijn. De school investeert al jaren intensief in haar relatie met ouders. De leerlingbegeleiders fungeren als vertrouwenspersonen en bouwen aan een vertrouwensrelatie met ouders. Ze hebben ouders gericht aangesproken om in de werkgroep te zetelen. Ze stelden ouders de vraag: “We zijn bezig met nadenken om de kansen voor ál onze leerlingen te vergroten. Wil je een keer meedenken?” Ouders moeten zich veilig voelen op de werkgroep vergaderingen, daarom zitten de vertrouwenspersonen (leerlingenbegeleiders) erbij. Armoede is een gevoelig en kwetsbaar thema. Er wordt gezorgd voor een warme sfeer met koffie en een koekje erbij.”

BuSO Sint-Janshof, Mechelen

2.1. PARTICIPATIEBELEID

Het participatiedecreet legt een aantal verplichtingen op om participatie aan het schoolbeleid te bevorderen. Het gaat dan bijvoorbeeld om de oprichting van een schoolraad met vertegenwoordigers van ouders, personeel en lokale partners aangevuld met leerlingen (voor het secundair onderwijs), een leerlingenraad (verplicht) en de mogelijkheid om een ouderraad en pedagogische raad te organiseren als minstens 10% van de potentiële deelnemers dit vraagt.

Maar dat is de theorie natuurlijk. Betrokkenheid creëren, zal niet enkel gebeuren door het oprichten van een raad. De Vlaamse Onderwijsraad ontdekte dat er ook in leerlingenparticipatie ongelijkheid bestaat. In klassieke vormen van leerlingenparticipatie, zoals een leerlingenraad met verkiezingen, zullen minder leerlingen uit kwetsbare milieus terug te vinden zijn. Om iedereen te betrekken, hebben scholen er dus baat bij om creatieve manieren van inspraak te zoeken (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

2.1.1. Ouderbetrokkenheid

Betrokkenheid van ouders gaat over twee zaken: het gaat zowel over de zichtbare kant van betrokkenheid in de school (oudercontact, oudercomité, aanwezig zijn in de school...) als de minder zichtbare kant van betrokkenheid van ouders op de leerprestaties van hun kinderen. Ouders met een lagere sociaaleconomische status zijn niet minder betrokken bij de leerprocessen van hun kinderen dan andere ouders. Wel zijn ze vaak minder efficiënt in de ondersteuning van hun kinderen, omdat ze zelf korter geschoold zijn en de eisen van het onderwijs niet altijd kennen.

Dit speelt nog verder door bij de zichtbare betrokkenheid in de school, zeker gezien de school bij uitstek een cultuur van de autochtone middenklasse weerspiegelt. Daarnaast spelen nog een aantal andere mechanismen die maken dat ouders met een lagere sociaaleconomische status minder participeren in de school: ze hebben zelf een lastig schoolparcours achter de rug en willen daar niet aan herinnerd worden, ze moeten over een psychologische drempel om met schoolteamleden te communiceren, ze zijn bang om hun gezicht te verliezen of toch niets in de pap te brokken te hebben, ze kennen de beschikbare communicatiekanalen minder goed... (Vanhoenacker, 2017).

Ouderbetrokkenheid¹² komt in het onderzoek van het Rekenhof naar voor als één van de succesfactoren in het GOK-beleid. Succesvolle scholen slagen er beter in ouders bij de school te betrekken dan minder succesvolle scholen (Rekenhof, 2017).

12 Zie deel 1 pagina 20

“In het oudercomité van het gewoon onderwijs zaten vaak ook ouders uit de rijkere klassen en die hadden niet veel begrip voor ons, laat staan dat ze ons begrepen.

Op het einde van het schooljaar werd er altijd een etentje georganiseerd met het oudercomité. Hier gingen we nooit mee naartoe want het was altijd een 70 euro per persoon. Voor ons is dat veel geld. Na drie jaar lid te zijn, kwam de voorzitter naar ons en vroeg waarom we nooit meegingen. De voorzitter stelde daarop voor om ons eten te betalen vanuit de kas, maar dat wilden mijn vrouw en ik niet doen. Het is frustrerend omdat we elk jaar verteld hadden dat we het niet konden betalen, maar er was niemand die rekening met ons hield. We kunnen toch ook gewoon eens frieten gaan eten, denk ik dan...”

Vera en Dirk

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs “

Ook in het traject van Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen werd de positieve invloed van ouderbetrokkenheid gemerkt. Ouders zelf kunnen heel goede tips geven rond het verlagen van kosten op school. Door het bereiken van de meest kwetsbare groepen zullen zij zich meer verbonden voelen met de school, de relatie tussen de ouders en de school zal hechter en respectvoller zijn (Samen tegen onbetaalde schoolfacturen, 2018).

Vaak wordt gesproken over schoolcultuur en thuiscultuur en worden deze twee tegenover elkaar geplaatst. Er zijn inderdaad verschillen tussen de wereld op school en de wereld thuis, maar er bestaat niet iets als de ‘cultuur van de armen’. Wel wordt er vaak vanuit deze stereotypen en eigen ervaringen naar elkaar gekeken.

Ouders met negatieve ervaringen tijdens hun eigen schoolloopbaan projecteren die soms op de kinderen. De ervaringen die kinderen dan zelf hebben op school worden dan versterkt door de rugzak van de ouders.

Scholen van hun kant kijken vanuit hun referentiekader naar ouders en hebben daardoor een aantal verwachtingen naar de ouders toe. Verwachtingen die voor de scholen vanzelfsprekend zijn, maar waar ouders in armoede niet altijd aan kunnen voldoen. Ouders ervaren weinig begrip en openheid.

De kloof overbruggen kan het best door te kijken naar wat verbindt, want uiteindelijk willen zowel school als ouders het beste voor de kinderen (Labath, et al., 2002).

2.1.2 Leerlingen- en leerkrachten participeren

Ook leerlingenparticipatie kan bijdragen aan het bruggen slaan tussen thuis en school door de leefwereld van de leerlingen binnen te brengen in de school. Leerlingen kunnen door participatie een positieve band met de school ontwikkelen (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

Investeren in leerling- en ouderbetrokkenheid vraagt een extra inzet van leerkrachten, dit terwijl leerkrachten al overbevraagd worden. Deze extra inspanning kan alleen gevraagd worden als het schoolbeleid leerkrachten laat mee werken aan de totstandkoming van een efficiënt gelijke kansenbeleid. In scholen waar er samenwerking is binnen het schoolteam, voelen leerkrachten zich sterker en meer in staat om een impact te hebben op hun leerlingen (Rekenhof, 2017; Vlaamse onderwijsraad, 2013).

2.2. AANGENAAM LEER-EN LEEFKLIMAAT

Daarnaast doen scholen er ook goed aan te investeren in een aangenaam leer- en leefklimaat. Dit zorgt ervoor dat leerlingen zich beter voelen op school. Scholen die inzetten op welbevinden, zien ook de taal en cognitieve aspecten verbeteren. Scholen moeten ook sterk optreden tegen pesten. Vaak worden leerlingen die zich minder goed voelen op school het slachtoffer van pestgedrag. Dit pestgedrag versterkt dan het negatief zelfbeeld en dat heeft op zijn beurt weer een invloed op de schoolprestaties en schoolmoeheid (Unicef België, 2012).

“Meestal hebben deze kinderen van thuis uit al meerdere signalen mee gekregen dat de samenleving hen niet ‘moet’, dat ze de samenleving beter wantrouwen dan vertrouwen. Waar is een kind meer dan op school? Waar wordt beeldvorming over de samenleving meer gevormd dan op school?

Kinderen uit een leefomgeving en gezin in een maatschappelijk kwetsbare situatie, lopen meer risico om gepest en uitgesloten te worden dan andere kinderen. Het gevoel er niet bij te (mogen) horen laat diepe kwetsuren na. Deze kwetsuren zullen mee het doen en laten, het gedrag van deze kinderen bepalen en vooral hun kijk naar de samenleving mee ontwikkelen.”

Caro, ervaringsdeskundige bij Welzijnzorg-Samen Tegen Armoede

Ook de schoolinfrastructuur heeft een invloed op het welbevinden van leerlingen. Scholen met plaatsgebrek of oude gebouwen met weinig aankleding kunnen het gevoel geven aan leerlingen dat ze het niet waard zijn om in geïnvesteerd te worden. *“De cumul van negatieve elementen zorgt voor een zoveelste laag boven op de gekwetste binnenkant van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren.”* (Unicef België, 2012)

2.3 NETWERKEN: EEN SCHOOL IS GEEN EILAND

Wat op school gebeurt, kan niet gescheiden worden van de omgeving: familie, gemeenschap en de buurt. Scholen kunnen alle uitdagingen niet alleen aan en gaan daarom het best op zoek naar partners uit het welzijnswerk, de gezondheidszorg, jeugdhulpverlening, de cultuursector...

Door samenwerking met andere actoren kan er efficiënter gewerkt worden aan het verhogen van de ontwikkelingskansen en leeruitkomsten (leerprestaties, leerwinst en welbevinden) van leerlingen (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

Over scholen heen kunnen er contacten gelegd worden met verschillende organisaties binnen de context van de Lokale Overleg Platforms¹³. Wanneer een school gaat samenwerken met een niet-onderwijs organisatie spreken we over een ‘Brede School’.

2.3.1. Brede School

Een Brede School is:

- een samenwerkingsverband tussen verschillende sectoren waaronder één of meerdere scholen
- die samen werken aan een brede leer- en leefomgeving in de vrije tijd en op school
- met als doel maximale ontwikkelingskansen
- voor alle kinderen en jongeren. (Joos & Ernalsteen, 2010)

In de definitie staat expliciet dat alle kinderen en jongeren worden meegenomen. Dit wil zeggen dat een Brede School net om alle kinderen maximale ontwikkelingskansen te geven, extra aandacht zal geven aan die kinderen die ontwikkelingskansen missen. Daarvoor zoekt een Brede School naar samenwerking.

De problematiek van ongelijke onderwijskansen is complex en kent oorzaken die het onderwijs overstijgen. Een gemeenschappelijke aanpak is nodig om te werken aan het verhogen van kansen.

“Wanneer partners uit diverse maatschappelijke gebieden de ontwikkeling van kinderen en jongeren positief beïnvloeden en verrijken, heeft dit een aanzienlijke meerwaarde in het geheel van de samenleving.” (Joos & Ernalsteen, 2010)

Brede school De Terrilling in Beringen-Mijn

“Concreet moeten kinderen niet meer om kwart over drie ’s middags opgehaald worden van school. Nu kunnen ze tot vijf uur op school blijven. In die extra tijd zorgen wij voor een brede waaier aan activiteiten.”

“Het systeem is laagdrempelig. Ouders moeten enkel de naam van hun zoon of dochter op een lijst zetten. Die mogen dan tegen een zeer lage prijs aan alle activiteiten deelnemen. Ook kinderen die wel in de wijk wonen, maar niet op één van de drie scholen zitten, zijn welkom.”

Opbouwwerkster Anna Dieltjens
Artikel op Sociaal.net (Schuermans & Steel, 2017)

Er bestaat geen recept voor de ideale brede school. Elke Brede School is in principe anders, omdat de concrete werking afhangt van de lokale noden en aanwezige partners. Een Brede School moet op zoek gaan naar verbindingen en oog hebben voor diversiteit.

Vrije tijdsaanbod als eerste stap

“Kinderen die regelmatig deelnemen aan buitenschoolse activiteiten ontplooiën zich beter. Via die activiteiten ontwikkelen ze hun nieuwsgierigheid, ontdekken ze hun talenten, leren ze omgaan met anderen, verruimen ze hun horizon en verkennen ze de wereld buiten hun buurt zodat ze beter begrijpen in welke samenleving ze opgroeien” (Kramme, 2017).

In België heeft meer dan 30% van de kinderen van 1 tot 15 jaar die leven in een gezin met een armoederisico geen regelmatige vrijetijdsbesteding buitenshuis. Dat cijfer bedraagt maar ongeveer 3% bij de kinderen uit een gezin zonder armoederisico (Enquête naar inkomens- en levensomstandigheden, Algemene Directie Statistiek, 2014).

Het fonds Baillet Latour stimuleert, in partnerschap met de Koning Boudewijnstichting, de deelname van kinderen uit kwetsbare milieus aan kwaliteitsvolle buitenschoolse activiteiten. Kortweg zijn de meest doeltreffende projecten diegenen waar buitenschoolse activiteiten intern door een vereniging worden beheerd, die lopen op een langere termijn en op een regelmatige basis een activiteit aanbieden aan eenzelfde groep kinderen.

13 Zie pagina 19

Samenwerking is een win-win voor scholen en projecten voor kwetsbare jongeren. De school is immers de ontmoetingsplek bij uitstek. Een partnerschap biedt ook de mogelijkheid om samen strategieën te ontwikkelen om ook de moeilijkst bereikbare gezinnen te betrekken. Activiteiten in de school organiseren, net na schooltijd haalt al een aantal 'fysieke' drempels weg voor ouders (vervoer, nabijheid, opvang...). Naschoolse activiteiten kunnen wel enkel kinderen in armoede betrekken mits de inschrijving laagdrempelig is en de activiteiten gratis dan wel tegen sociaal tarief worden aangeboden (Kramme, 2017).

De samenwerking mag niet blijven hangen in het gratis aanbieden van een sportzaal aan de lokale vereniging, maar als eerste stap om de mogelijkheden van samenwerking met niet-onderwijspartners te ontdekken, is het zeker een meerwaarde. Het fysiek binnenbrengen in de school zorgt voor een vlotte kennismaking als start voor een meer diepgaand partnerschap.

Partnerschappen uitbreiden

Een samenwerkingsverband kan worden uitgebreid met partners zoals jeugdwerk, (school)opbouwwerk, culturele organisaties, volwasseneneducatie, bibliotheek, een bejaardentehuis, buurtwerk, politie, sportvereniging, kinderopvang, kunsteducatieve organisaties...

Alle partners moeten samen nadenken over welke doelen ze belangrijk vinden en een meerwaarde zijn voor hun organisatie. Als alle partners overtuigd zijn van de na te streven doelen, zal het ook makkelijker zijn om acties op te zetten. Zo voorkom je dat de samenwerking blijft steken in het gewoon aanwezig zijn.

Brede School bestaat al een tiental jaar en komt uit het buitenland gewaaid. Dit wil zeggen dat er al verschillende onderzoeken werden gedaan naar de effecten van Brede Scholen op leerlingen. De onderzoeken zijn positief over het leren van leerlingen, de betrokkenheid van families, schooleffectiviteit en voor dat wat er in de gemeenschappen gebeurt (Van Avermaet & Bleton, 2014).

2.4. AANBEVELINGEN

2.4.1. Scholen creëren ruimte voor ouders

Scholen beseffen dat ook ouders die niet zichtbaar aanwezig zijn op school interesse hebben in de schoolloopbaan van hun kinderen. Scholen laten het eenrichtingsverkeer los en gaan een wederzijds en wederkerig partnerschap aan met ouders. In een partnerschapsmodel luisteren de partners naar elkaar, leren elkaar kennen, geven wederzijds vertrouwen, onderhandelen en maken goede afspraken (De Mets, 2013).

Er is geen pasklare manier die voor alle ouders werkt. Een aanpak op maat is wenselijk, maar er zijn voorbeelden uit de praktijk die wel kunnen werken.

- Met een goed onthaalbeleid, zowel voor leerlingen als ouders, wordt de drempel naar school verkleind. Er wordt gewerkt aan een vertrouwensrelatie waardoor er een groter gevoel van veiligheid wordt gecreëerd. Doordat ouders in armoede vaak zelf een eerder negatieve schoolervaring achter de rug hebben, zijn ze extra gevoelig voor een goed onthaalbeleid (Vlaamse onderwijsraad, 2013).
- Inschrijvingsmomenten gebruiken om een eerste inzicht te krijgen in de thuissituatie en ouders te informeren over de ondersteuningsmogelijkheden die de school aanbiedt.
- Een vast aanspreekpersoon op school zorgt ervoor dat er vertrouwen kan opgebouwd worden tussen ouders en school (Unicef België, 2012). Sommige steden stellen ook brugfiguren aan, die ouders ondersteunen en wegwijs maken in het schoolleven (Rekenhof, 2017).
- In het lager onderwijs is er vaak meer direct contact bijvoorbeeld aan de schoolpoort. Daar kan op informele wijze wat informatie uitgewisseld worden en kunnen ouders uitgenodigd worden voor een gesprek (oudercontact, telefonisch, huisbezoek...). In het secundair onderwijs ontbreekt deze mogelijkheid veelal. Bij schriftelijke communicatie moet steeds gelet worden op een toegankelijk taalgebruik.
- Benadruk in communicatie het gemeenschappelijke, namelijk de zorg voor het kind. Werk aan vertrouwen en zoek samen naar oplossingen bij problemen.
- Ouders worden ook uitgenodigd om deel te nemen aan informele activiteiten, niet enkel om oudercontacten bij te wonen.
- Persoonlijke contacten via telefoon of huisbezoeken kunnen positief ervaren worden wanneer zij interesse tonen in de ouder en de leefwereld van het kind. Sommige ouders ervaren huisbezoeken als een

MEER
WETEN

Maak je sterk tegen armoede op school!

In de brochure "Maak je sterk tegen armoede op school" stelt het Netwerk tegen Armoede een stappenplan voor een beter armoedebeleid op school voor.

Je vindt er onder meer handige tips over een goede communicatie met ouders in armoede.

www.netwerktegenarmoede.be/nieuws/maak-je-sterk-tegen-armoede-op-school

positieve interesse om elkaar beter te leren kennen. Belangrijk daarbij is dat er steeds toestemming wordt gevraagd en dat een huisbezoek niet opgedrongen wordt.

- Denk samen met ouders na over eventuele financiële of praktische drempels die het moeilijk maken om deel te nemen aan het schoolleven.

Belangrijk is de mening van de ouders in kwestie. Er kan ook expliciet gevraagd worden welke drempels ouders ervaren in hun contacten met de school.

2.4.2. Scholen versterken zich met partners

Leer- en leefomstandigheden verbeteren

Mooie schoolgebouwen met voldoende ruimte zijn niet altijd vanzelfsprekend, zeker niet in kansarme buurten. De school kan zelf de nodige investeringen doen om de leefomgeving te verbeteren, maar kan hier ook een samenwerking aangaan. Door samenwerking kunnen ruimtes in en rond de school beter benut worden, maar ook het park in de buurt, de bibliotheek met een polyvalente ruimte, een theaterzaaltje...

Meer informatie over het delen van infrastructuur is te vinden op de website slimgedeeld.be

MEER WETEN

Scholen en organisaties aan zet

Leren gebeurt niet enkel op school, kinderen leren op heel veel manieren. Met een systeem van 'Brede School' wordt er aandacht gegeven aan formele en informele manieren van leren, met als doel jongeren krachtiger te maken (Van Avermaet & Blaton, 2014).

We vragen daarom aan scholen om rond zich te kijken en actief partners te zoeken. Verenigingen en organisaties van hun kant moeten zich bewust zijn van de drempels voor kansarme kinderen. Een samenwerking met een school moet als doel hebben hun werking toegankelijker te maken.

Brede School coördinatoren

Er moet dus meer ingezet worden op 'Brede Scholen'. Een Brede School heeft nood aan een sterke trekker. Dit kan iemand van de school zijn of iemand van een organisatie. Brede Scholen zijn dan ook erg gediend met een Brede School-coördinator. De coördinator houdt alle partners bij elkaar en is het aanspreekpunt. Met een coördinator worden ook een aantal praktische en organisatorische taken weggenomen van de school.

In Brussel worden de Brede School-coördinatoren gefinancierd vanuit de Vlaamse Gemeenschap-scommissie. De coördinatoren worden ook ondersteund en gecoacht door het Onderwijscentrum Brussel (OCB) (Onderwijscentrum Brussel, sd).

In Vlaanderen is er geen netwerk, wel zijn er subsidies mogelijk via verschillende kanalen. Het zijn vooral steden en gemeenten die coördinatoren financieren, maar ook Vlaamse subsidies via sport of cultuur zijn mogelijk (Van Avermaet & Blaton, 2014).

Het Steunpunt Diversiteit en Leren verzamelde alle informatie over Brede Scholen op de website bredeschool.be

MEER WETEN

De school als spil in de buurt

Waar traditioneel Brede Scholen partners binnen brengen in de school, zijn er ook projecten die als school buitenkomen naar de buurt. Het gaat onder andere over de projecten onder de naam 'School van de Hoop' van de Koningin-Paola-Stichting. Deze projecten willen door de muren van de school breken en leerlingen de kans geven om hetgeen ze leren te laten zien in de buurt. Dit vergroot het zelfvertrouwen van de leerlingen en ouders en de buurt leert de leerlingen beter kennen en meer waarderen. Scholen kunnen dus zeker een rol spelen om meer positieve verhalen naar boven te brengen in kansarme buurten (Juchtmans, 2017).

3. INVESTEREN IN LEERKRACHTEN

3.1. LEERKRACHTEN ALS SPELER VOOR GELIJKE KANSEN

Unicef heeft ook kwetsbare kinderen zelf bevraagd over gelijke kansen op school. Het levert interessante invalshoeken op. Leerlingen zien leerkrachten als de belangrijkste schakel in hun schoolloopbaan. Zij helpen immers leerlingen om hun potentieel te realiseren en brengen hen de vaardigheden en kennis bij die ze nodig hebben om als volwaardige burgers te kunnen deelnemen aan de maatschappij.

Kloof tussen leerkrachten en leerlingen

Veel leerkrachten leveren uitstekend werk en kunnen echt het verschil maken in het leven van kwetsbare kinderen en jongeren. Het zijn leerkrachten die geloven in jongeren en trachten elk kind te motiveren en positief te bekrachtigen. Helaas vertellen de jongeren ook soms andere verhalen. Veelal is dat te wijten aan de grote kloof tussen de leefwereld van de kinderen en de leerkrachten. Leerkrachten, die nu eenmaal voornamelijk een middenklasse achtergrond hebben, komen met een eigen referentiekader, waardoor ze minder oog hebben voor uitdagingen die gepaard gaan met andere contexten. Leerkrachten kunnen het zich moeilijk inbeelden wat het voor de leerling wil zeggen om in armoede op te groeien. Het is veelzeggend dat leerkrachten door deze jongeren worden omschreven als 'van een hogere klasse.' Het uitnodigen van ervaringsdeskundigen kan de inzichten van de leerkrachten verscherpen (Unicef België, 2012; Unia, 2018).

“Digitalisering is zeker een goede zaak. We moeten mee evolueren met de maatschappij. Ik let er bewust op om geen huistaken mee te geven die kinderen met behulp van een computer/internet moeten maken. Er zitten kinderen in mijn klas die daar thuis niet de middelen voor hebben. Deze opdrachten hou ik uitsluitend voor in de klas. Het valt wel op dat kinderen die thuis geen computer hebben, het moeilijk hebben om in de klas te volgen tijdens de lessen ICT.”

Juf Lien

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

Effecten op attestering en studieoriëntering

Anderzijds blijkt dat de kloof tussen de leefwereld van leerkrachten en jongeren niet alleen maar een effect heeft in de klas. Blijkbaar speelt een stereotypering over bepaalde jongeren ook een rol in de attestering en verdere studiekeuze van jongeren.

Uit de diversiteitsbarometer onderwijs van Unia¹⁴ (2018) blijkt dat leerkrachten en directies op een verschillende manier kijken naar het mislukken van leerlingen, naargelang hun sociale, nationale of etnische achtergrond of hun geslacht. We bespraken dit al in hoofdstuk 1.¹⁵ We weten dus al dat leerlingen met een lagere socio-economische positie vaker een B-attest krijgen en vaker georiënteerd worden naar een andere studievorm (BSO of TSO), ook met dezelfde leerprestaties als leerlingen met een hogere socio-economische positie.

Unicef België: Kinderen in armoede ervaren geen gelijke kansen op school

Verscheidene kinderen bevestigden dat er leerkrachten zijn die tegenover kinderen 'van buitenlandse origine' vooroordelen hebben en minder van deze kinderen verwachten.

Het verschil in behandeling door sommige leerkrachten is bijzonder kwetsend en brengt het zelfbeeld van deze kinderen aan het wankelen.

Neem twee kinderen: een Vlaming en iemand van buitenlandse origine, legde Mohamed uit. Wanneer de Vlaming zes buizen heeft, zeggen ze tegen hem: 'Ok, we gaan je helpen en steunen zodat je er op het einde van het jaar wel komt.' En hij mag naar het volgende jaar overgaan. Als het over een allochtoon gaat, zeggen ze simpelweg: 'Nee, het gaat niet lukken. Ga maar naar de technische.' Dit gevoel werd treffend verwoord door Latifa: "Ik heb de indruk dat er vooral wordt gekeken naar waar je vandaan komt en niet naar wie je bent."

(Unicef België, 2012)

14 <https://www.unia.be/nl/publicaties-statistieken/publicaties/diversiteitsbarometer-onderwijs>

15 Zie pagina 15

De onderwijsbarometer heeft getracht meer inzicht te krijgen in de beweegredenen van leerkrachten bij het attesteren. Er zijn argumenten op basis van leerresultaten, op basis van de verdere loopbaan van de leerlingen en argumenten die gaan over het gedrag van de leerling. Er zijn duidelijke signalen van stereotiepe beeldvorming die de sociale selectie die al in ons onderwijssysteem zit versterkt.

Leerlingen met lage SES worden vaker geheroriënteerd naar een andere onderwijsvorm “omdat het belangrijk is om de leerlingen zo te oriënteren dat hij/zij zeker een diploma kan behalen.” Voor leerlingen met hoge SES wordt dan eerder een C-attest gegeven om “de doorstroom naar hoger onderwijs intact te houden.” Daarnaast argumenteren leerkrachten een B-attest bij leerlingen met vreemde herkomst en leerlingen met lage SES ook omdat ze verwachten dat de ouders onvoldoende ondersteuning kunnen bieden om wel te slagen in de richting nadat het jaar opnieuw gedaan wordt (Unia, 2018).

“Voor leerlingen met een lage SES of vreemde afkomst wordt een onderwijsloopbaan in het verschieft gesteld waarbij niet zozeer de doorstroomkansen worden bewaakt maar waar het vermijden van schoolse vertraging en het behalen van een diploma secundair onderwijs primordiaal is.” (Unia, 2018).

Het hebben van een referentiekader met eventuele vooroordelen is een menselijk fenomeen. De individuele leerkracht moet hier niet op nagekeken worden. Het zou leerkrachten wel helpen als zij zich meer bewust zijn van de eigen referentiekaders.

3.2. AANBEVELINGEN

3.2.1. Verplichte diversiteitslessen binnen de algemene lerarenopleiding

Specifiek voor het kleuteronderwijs heeft het Steunpunt Diversiteit & Leren een onderzoek uitgevoerd in opdracht van de Koning Boudewijnstichting om toekomstige kleuteronderwijzers meer handvaten te geven om gelijke onderwijskansen te creëren. Daaruit vloeide een competentie profiel voort voor het omgaan met kinderarmoede in sociaal-culturele ongelijkheid.

Het profiel bestaat uit volgende vijf competenties:

- Armoede zien en diversiteit positief benaderen
- Werken aan kwaliteitsvolle interacties
- Kinderen begeleiden tot kwaliteitsvolle interacties
- Diversiteit integreren in het totale ontwikkelingsproces
- Maatschappelijke verantwoordelijkheid zien en ernaar handelen

Het onderzoek formuleert aanbevelingen naar de lerarenopleidingen en doet beleidsadviezen (Roose, et al., 2014). De resultaten worden ook verder opgenomen in het Lerend netwerk ‘Kleine kinderen, grote kansen’.¹⁶

De bevindingen en aanbevelingen uit dit onderzoek zijn uiteraard niet enkel van belang in het kleuteronderwijs. Ook het lager onderwijs en het secundair onderwijs zouden gebaat zijn bij leerkrachten die reeds in hun opleiding worden geconfronteerd met armoede en diversiteit.

“Vanuit de lerarenopleiding is er te weinig aandacht voor de armoede-problematiek. De opleiding bereid je voor om adequaat voor de klas te staan en is in mindere mate gefocust op de achtergrondsituatie van de leerlingen. Je leert wel hoe je de best mogelijk oplossing kan vinden om elke leerling individueel te helpen. Toch komt dit te beperkt voor in de opleiding.”

Meester Raf

Uit: “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs.”

Het gaat dan niet om het opnemen van een lespakket over de ‘leefwereld van kansarmen’. Kennis op zich leidt niet tot het herzien van vooroordelen, maar wordt integendeel dikwijls aangewend om reeds bestaande opinies verder te versterken (“zie je wel hoe ‘anders’ ze zijn ...”). Wel moet het er op gericht zijn om toekomstige leerkrachten te helpen een zicht te krijgen op hun eigen referentiekader en de verwachtingspatronen die ermee gepaard gaan. Dit zal helpen om open in gesprek te kunnen gaan. De inbreng van ervaringsdeskundigen in armoede en verenigingen waar armen het woord nemen in zo’n lespakket is absoluut noodzakelijk. Opinies van leerkrachten (en van ouders over leerkrachten) veranderen niet door theorieën, maar wel door met elkaar in contact te komen (Labath et al., 2002).

16 www.grotekansen.be

3.2.2. Duurzame professionaliseringstrajecten in schoolteams

Leerkrachten versterken

Nog los van de aandacht voor armoede in de lerarenopleiding, is de vraag naar welke kwalificatie leerkrachten moeten hebben. We pleiten zeker niet dat alle leerkrachten een master-diploma moeten hebben, of dat de lerarenopleiding 4 jaar moet zijn. Wel is duidelijk dat een goed opgeleide leerkracht een duidelijke meerwaarde is, zeker voor kinderen met een lage SES. Dit blijkt ook uit onderzoek van de OESO naar aanleiding van het PISA onderzoek 2012. Investeren in 'meer gekwalificeerde' leerkrachten zou een groter effect hebben op prestaties van leerlingen in kansarme scholen dan het effect van bijkomende investeringen in extra leerkrachten. Het gaat hier over verschillen tussen scholen, waar leerkrachten in kansarme scholen gemiddeld genomen minder gekwalificeerd, en minder ervaren zijn dan in kansrijke scholen. Toekomstig beleid moet voorzien in een versterking van leerkrachten en specifiek van die leerkrachten die lesgeven in GOK-scholen (Nicaise, 2017).

Leerkrachten ondersteunen

De omstandigheden waarin de leerkracht moet lesgeven laten soms te wensen over. Leerkrachten staan er meestal alleen voor en de druk van het schoolsysteem en de eindtermen is enorm. Er is ook te weinig tijd om echt in dialoog te kunnen gaan met hun leerlingen. (Unicef België, 2012) Nochtans blijkt uit onderzoek ook dat de relaties tussen leerkracht en leerlingen zowel cognitieve en niet-cognitieve onderwijsuitkomsten beïnvloeden (Vlaamse onderwijsraad, 2013).

“Leerkrachten hebben het moeilijk. Ze krijgen vaak geen respect meer en het is soms een sport om ze te plagen. Alleen verbaast het me, dat er altijd toch ook leerkrachten zijn die wel het respect krijgen dat ze verdienen. Die leerkrachten behandelen ons met respect. Ze schrijven ons niet onmiddellijk af maar geloven in ons.” (Unicef België, 2012).

Leerkrachtenteams

Om de complexiteit van het takenpakket op te vangen kan een leerkracht ondersteund worden binnen het leerkrachtenteam. Binnen een team zijn immers verschillende expertises en ervaringen aanwezig. Een team kan als oplossingsgerichte coach optreden, er wordt losgekomen van de problemen en het negatieve en er wordt samen naar oplossingen gezocht.

Via het teamleren kunnen leerkrachten meer armoedevaardig worden. Het is voor leerkrachten belangrijk om hun leerlingen meer waarderen te benaderen, in plaats van uit een deficit-denken. Deficit denken houdt in dat er van uitgegaan wordt dat leren lineair verloopt, volgens een vast tempo en met een vaste

“De omgang van de leerkrachten in die tijd was ook niet alles. Ik moest voor een leerkracht 50 frank meebrengen, dit was niet evident voor ons. Ik was dan ook niet in orde. De opmerkingen volgde: “Jij bent nooit in orde, altijd hetzelfde met u!”, ... Ik antwoordde haar dat ze niet wist hoe het was om in armoede te leven. Hierop besloot ze dat ik vooraan in de klas maar eens moest komen uitleggen wat armoede was. Ik stond dood te gaan. Achteraf in mijn opleiding als ervaringsdeskundige heeft dit nog een grote invloed gehad om voor de klas rollenspelen te doen.”

Ingrid, ervaringsdeskundige bij KOCA vzw

Uit “Tussen de letters door: armoede in het onderwijs”

volgorde. Leerlingen die dit patroon niet kunnen volgen moeten ofwel geremedieerd ofwel geheroriënteerd worden. In de plaats daarvan moeten de interesses van de leerlingen, die verder gaan dan de prestaties, en het welbevinden centraal komen. Het is belangrijk dat leerkrachten geloven dat ze een verschil kunnen maken in de onderwijskansen van hun leerlingen (Juchtmans & Vandenbroucke, 2013).

Leerkrachten moeten ook de ruimte krijgen om te experimenteren over op welke manier ze het best ondersteund worden. Teams kunnen eventueel omgebouwd worden tot multidisciplinaire teams, waar ook sociale werkers bij betrokken worden. Ook het bekijken van trainingen op de werkvloer en systemen van co-teaching zijn het onderzoeken waard. Als team is het ook eenvoudiger om een samenwerking met externe partners aan te gaan dan als individuele leerkracht (Unia, 2018).

Duurzame trajecten

Tijdens de focusgroepen met onderwijs en middeldveldorganisaties over de resultaten van het onderzoek van Unia over gelijke kansen in het onderwijs werd ook voorgesteld om meer duurzame professionaliseringstrajecten op te zetten in plaats van eenmalige studiedagen. Ook hier kan het leerkrachtenteam ingeschakeld worden, niet de individuele leerkracht moet een studiedag gaan bijwonen, maar het leerkrachtenteam wordt begeleid om ongelijkheden aan te pakken (Unia, 2018).

Expertisecentrum onderwijs en armoede

Heel veel scholen en leerkrachten willen werken aan de aanpak van ongelijkheid en beseffen dat ze meer inzicht moeten verwerven in de armoedeproblematiek.

Bewustmaking in het leerkrachtenteam

Om een echt verschil te maken, beseftte de school dat ze het hele team bewust moest maken van de uitdagingen waar gezinnen in kansarmoede dagelijks mee geconfronteerd worden. Hoe kon de werkgroep het schoolteam bij dit proces betrekken? Als eerste nodigden ze de mensen van Welzijnsschakel De Schakel uit Puurs uit om een vorming over armoede op hun pedagogische studiedag te geven. Een ervaringsdeskundige gaf tijdens de vorming een getuigenis en dit heeft veel teweeg gebracht onder het personeel.

Daarna werd iedereen in kleine groepjes verdeeld en werd er nagedacht over het thema kansarmoede. Tenslotte kregen ze de opdracht om een brief naar zichzelf te schrijven. In deze brief moesten ze 3 vragen beantwoorden: 1. Wat doe ik zelf om het leren voor kansarme leerlingen gemakkelijker te maken? 2. Wat doen we als team om het leren voor kansarme leerlingen gemakkelijker te maken? 3. Wat kan ik nog doen om het leren voor kansarme leerlingen gemakkelijker te maken? Deze brief staken de leerkrachten in een envelop en moesten ze aan de GOK-coördinator afgeven met hun naam erop. (De brieven werden niet door de GOK-coördinator gelezen, alleen bewaard.) Na een drietal maanden kregen de leerkrachten hun eigen brief terug om hen aan hun goede voornemens te herinneren en om te zien hoeveel van wat ze zichzelf hadden beloofd, ze ook gerealiseerd hebben.

BuSO Sint-Janshof, Mechelen

Verschillende welzijnsorganisaties nemen momenteel deze rol op voor scholen. Er zijn ook verschillende onderzoekers die op een wetenschappelijke manier ondersteuning proberen te bieden. De Vlaamse overheid ondersteunt verschillende projecten, zoals Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen, maar scholen én organisaties zouden gebaat zijn met een meer structurele ondersteuning.

Gelijke kansen voor alle kinderen zal het speerpunt blijven de komende jaren. Een betere coördinatie van alle ondersteuningsmodellen is dan ook noodzakelijk. Een expertisecentrum zou scholen kunnen begeleiden in hun zoektocht naar optimale leerkansen voor kinderen in armoede en dit in samenwerking met de pedagogische ondersteuningsdiensten, ondersteuningsnetwerken en CLB's (Samen tegen onbetaalde schoolfacturen, 2018).

3.2.3. Verschillende referentiekaders binnenbrengen in het schoolteam

De meest logische, maar tevens meest complexe manier om verschillende referentiekaders binnen te brengen in het schoolteam, is zorgen voor een divers leerkrachtenkorps.

Er worden geen cijfers bijgehouden over het aantal leerkrachten met een origine van buiten de EU. En over leerkrachten die zijn opgegroeid in armoede bestaan nog minder cijfers. Maar als we kijken naar de doorstroomcijfers naar het hoger onderwijs zien we daar al een probleem. Als er maar een beperkte diversiteit is in het hoger onderwijs, zal ook het lerarenberoep niet diverser worden.

Nochtans kunnen leerkrachten met verschillende achtergronden samen in een team misverstanden over de

situatie van leerlingen helpen voorkomen. Daarnaast is het belang van rolmodellen voor leerlingen ook niet te onderschatten.

Los van de nood om op langere termijn te werken aan een diverser lerarenkorps kan er op korte termijn al gewerkt worden in de partnerschappen zoals 'Brede School' om diversiteit binnen te brengen in het schoolteam.

“Ik kom als directrice vaker in aanraking met armoede dan toen ik leerkracht was. Ouders en kinderen proberen hun armoede zo lang mogelijk te verbergen voor de buitenwereld.

Leerkrachten staan er ook niet altijd bij stil dat het niet in orde zijn met materiaal soms al een teken kan zijn dat gezinnen het financieel moeilijk hebben.

Als directie én leerkracht moet je ook waakzaam zijn als leerlingen bij ‘duurdere leeruitstappen’ systematisch ‘ziek’ zijn. Ook dit kan een signaal zijn dat dit gezin het financieel moeilijk heeft.

Enkele weken terug had ik een gesprek met een leerlinge waarvan ik weet dat het financieel thuis wat moeilijker gaat. Ik zei haar dat ik haar mama al even telefonisch probeerde te bereiken maar dat ik ze niet te pakken kreeg. Het meisje antwoordde me “dat zal ook niet lukken want ze hebben alles weer afgesloten thuis”.

Dergelijke situaties en verhalen van kinderen grijpen je als directie naar de keel.”

Directrice Anette

Uit “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs”

BESLUIT

Onderwijs is een belangrijk knooppunt in het armoedeweb. Opgroeien in armoede bemoeilijkt je kansen in het onderwijs. En mensen die lager geschoold zijn hebben een groter armoederisico. Daarom is het zo belangrijk om aandacht te hebben voor armoede in het onderwijs.

We willen met dit dossier een aantal aanbevelingen doen. Uiteraard zijn er nog vele andere maatregelen die kunnen genomen worden om gelijke kansen te bevorderen. De campagne Samen Tegen Armoede wil de aandacht vestigen op de betaalbaarheid van het onderwijs. Elk kind moet de studierichting kunnen volgen die het best bij hem of haar past, de kostprijs maar daarin geen belemmering zijn.

Samen Tegen Armoede gelooft in de kracht van partnerschappen. Ouders, leerkrachten, leerlingen en buurtverenigingen die **samen** voor krachtige leeromgevingen zorgen. Daarom vinden we ouderbetrokkenheid en Brede Scholen zo belangrijk.

Als derde aanbevelingen stippen we de rol van leerkrachten aan. Zij kunnen echt het verschil maken in het leven van leerlingen. Daarom moet er geïnvesteerd worden in leerkrachten.

Om uit **elk** kind het allerbeste te halen moeten **alle** onderwijspartners samenwerken. Onze aanbevelingen richten zich dan ook op een veelheid van actoren.

Samen Tegen Armoede vraagt aan de Vlaamse overheid om in te zetten op het betaalbaar maken van het onderwijs. Dit kan door kostenbeheersing te verplichten, onder meer door de invoering van een maximumfactuur. Blijvende investeringen zijn nodig, ook lokale besturen kunnen hierin hun steentje bijdragen. De overheid moet ook maatregelen treffen tegenover commerciële partners in het onderwijs.

Maar de Vlaamse overheid heeft nog meer taken, zo moet de overheid een rol spelen in het stimuleren van Brede Scholen. De Vlaamse overheid moet ook samen zitten met de inrichters van de lerarenopleiding over het invoeren van diversiteitslessen.

Aan de onderwijskoepels en inrichtende machten vraagt Samen Tegen Armoede een blijvende inzet voor kostenbeheersing in de scholen. Via het project Samen Tegen Onbetaalde Schoolfacturen wordt expertise opgebouwd om scholen 'armoedevaardig' te maken. Voorzie in de begeleiding naar scholen ook de tijd om langdurige en duurzame trajecten aan te gaan die leerkrachten ondersteunen.

Aan scholen vraagt Samen Tegen Armoede om een open beleid te voeren, om ook ouders die op het eerste zicht moeilijker te bereiken zijn toch te betrekken. Bekijk ook welke (armoede)organisaties werkzaam zijn in de buurt en ga partnerschappen aan. Vraag ondersteuning om een Brede School te worden.

Aan de leerkrachten vraagt Samen Tegen Armoede om eens stil te staan bij het eigen referentiekader en in welke mate dit het kijken naar leerlingen en hun ouders kan beïnvloeden. Zet armoede op de agenda in de school.

Aan sportverenigingen, jeugdclubs, socio-culturele organisaties en het middenveld vraagt Samen Tegen Armoede om actief een rol te spelen in het vergroten van leerkansen van kinderen. Aan hen vragen we om partnerschappen aan te gaan met scholen en om de werking open te zetten voor kinderen en jongeren in armoede.

Aan ouders, met of zonder armoede ervaring, vraagt Samen Tegen Armoede om een rol op te nemen in de school. We vragen aandacht voor armoede en diversiteit.

Allemaal
samen
kunnen we
het verschil
maken.

Alle aanbevelingen op een rij:

Onderwijs betaalbaar maken

- Kostenbeheersing verplichten
- Investeren in onderwijs
- Een kader scheppen voor commerciële partners binnen het onderwijs
- Ook lokale besturen ondersteunen scholen

Een open schoolpoort

- Scholen creëren ruimte voor ouders
- Scholen versterken zich met partners

Investeren in leerkrachten

- Diversiteitslessen binnen de algemene lerarenopleiding
- Duurzame professionaliseringstrajecten in schoolteams
- Verschillende referentiekaders binnenbrengen in het schoolteam

DEEL 3 INSPIRATIE

AANBEVELING: KOSTENBEHEERSING OP SCHOOL

GO! HOTELSCHOOL, HASSELT - AFDELING SLAGERIJ

De Hotelschool in Hasselt telt 660 leerlingen. De school is gespecialiseerd in de richtingen toerisme, hotel, slagerij en bakkerij. Ze heeft een vrij gemengd leerlingenpubliek en kent verschillende jongeren die moeite hebben met het betalen van de schoolrekening. De afdeling slagerij telt 60 leerlingen.

De afdeling slagerij heeft nauwe samenwerkingen met verschillende leveranciers. Vanuit deze samenwerkingen is tien jaar geleden het peterschapsinitiatief geboren om de opleiding meer betaalbaar te maken voor de leerlingen.

De richtingen die door de school worden aangeboden zijn geen goedkope richtingen, ook niet de richting slagerij. Leerlingen moeten een dure messenset aankopen alsook cursushandboeken en werkkledij.

Tegelijkertijd is er sinds een aantal jaren een goede relatie opgebouwd tussen de school en haar leveranciers. In 2005 hebben een viertal leveranciers zich geëngageerd om de leerlingen slagerij in hun opleiding te steunen. De leveranciers (privé bedrijven) nemen een soort peterschap op voor de leerlingen slagerij. Ze maken ieder jaar een bijdrage over waarmee materiaal voor de leerlingen wordt aangekocht: een messenset voor de startende 3de jaar leerlingen alsook cursus handboeken. Doordat de leerlingen het materiaal niet zelf moeten aankopen, ligt de prijs voor hun opleiding - € 345 - ongeveer € 150 per jaar lager dan de andere richtingen in de school.

De peterbedrijven steunen de leerlingen niet alleen op financieel gebied, maar bieden ook verschillende stageplaatsen aan vanaf het 5de tot 7de leerjaar of helpen met vervoerskosten. In ruil voor hun steun kennen de peters een nauwe samenwerking die al meer dan tien jaar duurt. Wanneer mogelijk maakt de school ook reclame voor de bedrijven bv. op de jaarlijkse proclamatie.

De afdeling slagerij baat ook een winkeltje op school uit. Met de winsten die zij uit de verkoop van vlees halen, kopen zij grondstoffen aan die nodig zijn binnen de opleiding. Ook dit initiatief voorkomt dat de prijs doorgerekend wordt aan de leerlingen en heeft een kostendrukkend effect.

De school onderneemt ook voor andere studierichtingen acties om de schoolrekening meer betaalbaar te maken:

- Leerlingen restaurant huren hun messenset van de school aan een bedrag van € 17 per jaar i.p.v. die zelf aan te kopen

- Buitenlandse reizen voor de 7de-jaar leerlingen zijn afgeschaft omdat ze te duur waren geworden
- Voor de meerdaagse reizen van de jongste leerlingen is de school van het principe dat iedereen meegaat op reis, ongeacht hun financiële situatie
- Het oudercomité organiseert verschillende acties (mossselfestijn, ouderbanket) om de sociale kas te spijzen. Hiermee betalen ze bijvoorbeeld de bus voor zeeklassen of een theaterbezoek.
- De schoolrekening wordt over drie facturen verspreid – in oktober, januari en juni. In september hoeven ouders niets te betalen want september is sowieso een dure maand voor hen. Over de mogelijkheid van een meer gespreid afbetalingsplan wordt met ouders gecommuniceerd tijdens hun intakegesprek. Dit wordt ook op de eerste schooldag schriftelijk meegedeeld via een brief.

Meer voorbeelden

www.aanpakschoolfacturen.be

MEER
WETEN

AANBEVELING : LOKALE BESTUREN ONDERSTEUNEN SCHOLEN

DE WEGWIJZER IS EEN INITIATIEF VAN DE STAD OOSTENDE.

In het schooljaar 2006-2007 startte de stad Oostende voor het eerst met de verkoop van onderwijscheques. Uit de Stadsmonitor blijkt dat 15% van de huishoudens in Oostende betalingsmoeilijkheden hebben bij huur, elektriciteits-, gas-, stookolie- en waterrekeningen, terugbetalingen van diverse leningen en gezondheidsuitgaven.

De Wegwijzer kent een breed netwerk van partners: alle Oostendse basis- en secundaire scholen, het Sociaal Huis, de brugfiguren vanuit de Stad, het CAW, de partners Bijzondere Jeugdzorg, de Onderwijsambassadeurs van FMDO (de Federatie van Marokkaanse en Mondiale Democratische Organisaties), Samen DiVers (een onafhankelijke welzijnsorganisatie die projecten opzet met en voor etnisch- culturele minderheden met als doel een gelijkwaardig samenleven), de CLB's, enz...

De Wegwijzer zet in op drie pijlers om kinderarmoede in de stad te bestrijden: onderwijscheques, school- en studietoelagen en info en reducties vrijetijd. De medewerkers zetten zich proactief in om een studietoelage aan te vragen voor iedereen die langskomt voor onderwijscheques. Vooraleer mensen onderwijscheques kunnen aankopen, wordt een inkomensonderzoek gedaan. Wie recht heeft op onderwijscheques heeft meestal ook recht op een studietoelage.

Ze doen ook de opvolging op vlak van administratie tot de uitbetaling of uitspraak rond het dossier (waarom bv. een aanvraag nog in beraad gehouden wordt of afgewezen). De medewerkers van De Wegwijzer bieden ook hulp bij het verzamelen en verwerken van deze informatie. De fysieke nabijheid van het Sociaal Huis en de aanwezigheid van een ervaringsdeskundige die mee de straat kan oversteken heeft hier een positieve invloed op. Daarenboven heeft een doorgedreven laagdrempelige werking en mond-tot-mondreclame door tevreden gezinnen eveneens een grote impact.

In het schooljaar 2006-2007 is het initiatief gestart met een budget van €25.000 om te besteden aan onderwijscheques. Ondertussen is het budget, dankzij de middelen van Kansen voor Kinderen, tot €144.500 verhoogd met nog daar bovenop een bedrag van €20.000 vanuit het Sociaal Huis Oostende voor onderwijsmaaltijdcheques. Vroeger waren de onderwijscheques alleen voor kinderen die in Oostende woonden én er naar school gingen. Sedert enkele schooljaren hebben kinderen die in Oostende wonen, maar omwille van hun onderwijstype aangewezen zijn op een school van het buitengewoon basis- en secundair onderwijs buiten Oostende, ook recht op onderwijscheques.

De waarde van een onderwijscheque én een onderwijsmaaltijdcheque bedraagt nu €20 en kost een ouder €4. De cheques kunnen alleen worden uitgegeven op school. Het secretariaat van de school ontvangt de cheques zoals elke andere vorm van betaling. De school dient de cheques daarna in bij De Wegwijzer en wordt voor het volledige bedrag van de cheques vergoed.

Leerlingen kleuteronderwijs hebben recht op één onderwijs- en twee onderwijsmaaltijdcheques. Leerlingen lager onderwijs hebben recht op twee onderwijs- en twee onderwijsmaaltijdcheques per schooljaar. Leerlingen van de 1ste graad SO hebben recht op vier cheques, leerlingen 2de graad op vijf cheques, leerlingen 3de graad op zes cheques en leerlingen 7de jaar of in een HBO5 opleiding hebben recht op zeven cheques.

Alle scholen in Oostende nemen onderwijscheques aan en het is ondertussen een gekend en gangbaar betaalmiddel op school geworden. De scholen hebben het werken met onderwijscheques in hun schoolreglement opgenomen. Het stigma hierrond is aanzienlijk gedaald over de jaren heen, ook mede dankzij de inzet van brugfiguren die actief zijn in dertien van de vierentwintig Oostendse basisscholen.

Oostende telt 17 secundaire scholen. Van die scholen werken er maar drie met boekenfondsen. In de andere scholen kunnen leerlingen hun schoolboeken met de onderwijscheques aankopen of huren. Twee van de boekenfondsscholen werken met pakketfondsservice IDDINK. De school prefinanciert de betaling van rechthebbende leerlingen aan IDDINK en de leerlingen krijgen sowieso hun boeken. De leerlingen mogen daarna hun boeken op school betalen met onderwijscheques. Met de school die met Boekenfondsservice Standaard samenwerkt, wordt gestreefd naar gelijkaardige afspraken.

In 2008 werd er door het College van Burgemeester en Schepenen een structurele samenwerking vastgelegd tussen de sectoren jeugd, onderwijs, sport en kinderopvang rond vrijetijdsbesteding. Op basis van het inkomensonderzoek, dat bij de aanvraag voor onderwijscheques gebeurt, krijgen kansarme gezinnen recht op kansentarieven bij verschillende sport- en cultuurverenigingen.

Er zijn nog altijd een aantal valkuilen. Gebruikers ervaren het betalen met onderwijscheques soms als stigmatiserend, al gebeurt dit veel minder dan vroeger. Het vraagt extra administratief werk van de secretariaatsmedewerkers van de scholen, en, omdat er maar drie uitbetalingsmomenten op een jaar zijn moeten scholen prefinancieren en hierdoor wat wachten op hun geld. In het begin van het schooljaar komen ook heel wat cliënten tegelijk naar de Wegwijzer, wat maakt dat de medewerkers de grote toeloop op dat moment moeilijk aankunnen. Het project is nu al voor een groot deel geslaagd. Elk jaar bereikt De Wegwijzer meer en meer mensen. In het begin begeleiden ze een 300-tal gezinnen, nu zijn er al ondertussen ruim 1.100. Het betaalmiddel is voor een groot stuk vanzelfsprekend geworden. Het idee van de onderwijscheques is ook uitgerold in andere steden waaronder Brugge, Nieuwpoort, Turnhout, Diksmuide en Veurne.

AANBEVELING : RUIMTE VOOR OUDERS

SOEP OP SCHOOL

De Sint-Jozef basisschool is met zo'n 35 verschillende nationaliteiten hét voorbeeld van een veelkleurige school in Kortrijk. "Onze school is een afspiegeling van de diversiteit van de wijk. Veel kinderen komen uit kwetsbare gezinnen in de buurt. We investeren sterk in warme contacten met de ouders waarvan velen anderstalig zijn. Werken met een stedelijke brugfiguur die op een heel laagdrempelige manier contact houdt met de ouders, helpt en doorverwijst waar nodig. De drempel om de brugfiguur aan te spreken wordt heel erg verlaagd doordat die persoon dagelijks aanwezig is aan de schoolpoort" Claude Soete, zorgcoördinator.

Er werd een samenwerking met Foodact opgestart. Foodact is een project van het OCMW dat voedseloverschotten van supermarkten en veilingen ophaalt en herverdeelt onder organisaties die de overschotten in hun werking kunnen gebruiken. Iedere week wordt met die foodactgroenten op school warme, verse soep gemaakt door ouders. Nu komen wekelijks op woensdagvoormiddag ouders de groenten snijden, mixen,... Eén van de ouders genoot in zijn land van herkomst ook een koksopleiding.

Zowel voor de kinderen geeft dit gevolgen maar ook op de ouders heeft dit soep-verhaal een positieve invloed. Kinderen leren wat gezonde voeding is en krijgen wekelijks echte verse soep.

Ook ouders worden echter in hun waardigheid bevestigd. Een Aziatische papa kan hier zijn koksdiploma toch gebruiken. Er ontstaat ook een mooie wisselwerking tussen de ouders. Een andere ouder is een Vlaming die zijn vooroordelen over mensen uit andere culturen aan de kant zette. Ze vinden elkaar zelfs in hun vrije tijd. De soepouders krijgen respect van de school voor hun inzet. Zowel ouders en kinderen worden door dit verhaal dus versterkt.

LAAGDREMPelige OUDERACTIVITEITEN

Karen Breugelmans van het oudercomite vertelt: "Onze school – de Sint-Pietersschool in de Mechelse wijk Nekkerspoel – is een echte buurtschool met een 350-tal leerlingen."

De wijk Nekkerspoel is zeer divers en deze heerlijke mix van culturen zie je ook in onze school. Als school vinden we het heel belangrijk om samen te werken met organisaties uit de buurt. Het zorgt ervoor dat ouders via de school in contact komen met andere partners. We zien de school als 'verbinder van de buurt'.

We willen ook graag een open school zijn waar iedereen zich welkom voelt, niet alleen de kinderen maar ook de ouders. Want ouders die betrokken zijn bij de schoolwerking, hebben een positieve invloed op het welbevinden en de slaagkansen van hun kinderen. Daarom organiseert onze school heel veel laagdrempelige activiteiten zodat ouders elkaar gemakkelijk kunnen ontmoeten.

Zo organiseren we tweewekelijks op woensdag een **forum**. Om 08:30 roept een deuntje de kinderen op de speelplaats bij elkaar. Ouders worden aangemoedigd om te blijven luisteren. Tijdens zo'n forum wordt er gezongen voor de jarigen, worden er activiteiten voorgesteld (bv. wiertjesdag van de leerlingenraad, inzamelactie tijdens de ramadan, oproep voor ouders om samen een dagje te werken in de natuur ...), brengt de klas 'in de kijker' een lied of dansje en wordt er tot slot samen een lied gezongen. Onmiddellijk na het forum nodigt onze brugfiguur de ouders uit om een tasje koffie te komen drinken in de **koffiebar**. Met een stukje taart of cake zorgt dit voor een gemoedelijke sfeer en een gemakkelijke babbel. Ouders mogen ook hun baby of peuter meebrengen. De koffiebar vindt bovendien plaats in de leraarskamer¹⁷. Door deze ruimte open te stellen, geven we ouders het gevoel dat zij gelijkwaardige partners zijn en wordt de stap om een leerkracht aan te spreken vergemakkelijkt.

17 De leraarskamer ligt trouwens strategisch gezien goed, nl. vlak naast de inkom van de school waar de ouders dagelijks voorbij komen.

Sinds dit schooljaar organiseren we in samenwerking met het VCOV¹⁸ en het CBE¹⁹ **lessen Nederlands** voor anderstalige ouders. Door de grote vraag hebben we de lessen ook opengesteld voor buurtbewoners. Elke vrijdag is er op school gratis les van 09:00-11:30. Doordat de lessen op school worden gegeven is het voor ouders gemakkelijk om 's morgens - na het afzetten van hun kinderen - gewoon aan te sluiten. Tijdens de lessen bespreekt de lesgeefster de briefjes die we met de kinderen meegeven. Zo zijn de ouders goed op de hoogte van wat er reilt en zeilt in de school. Of ze leren al doende via een bezoek aan de bibliotheek, het Sociaal Huis, ... Tijdens de pauze drinken de cursisten een tasje koffie in de leraarskamer. Ze komen elkaar op een informele manier tegen en dit verlaagt de kloof tussen ouders en leerkrachten. Ouders die deelnemen aan de Nederlandse lessen krijgen ook een boost in hun zelfvertrouwen. Ouders zijn dan meer geneigd eens deel te nemen aan activiteiten van de school of de klas van hun kind. Zo zijn de ouders bijvoorbeeld al eens gaan voorlezen in het eerste leerjaar.

Hieronder nog een aantal voorbeelden van laagdrempelige activiteiten:

- **Picknick:** Aan het begin en het einde van elk schooljaar organiseren we op woensdagmiddag van 12:00-13:00 een picknick. Iedereen is welkom met zijn lunchpakket en dekentje om gezellig samen op de speelplaats zijn boterhammetjes op te eten.
- **Dag van de ouder:** elk jaar op 18 oktober worden de ouders uitgenodigd om gedurende een half uurtje les te komen volgen in de klas van zijn/haar kind. Leerkrachten hoeven geen speciale lessen te voorzien maar geven gewoon les zoals anders.
- Elke ouder is ook altijd **welkom op de speelplaats** om zijn/haar kind te komen afzetten. Ouders spreken elkaar op die manier gemakkelijker al eens aan.

- **Dag van de moedertaal** (Zie foto's): Op de dag van de moedertaal worden (groot)ouders uitgenodigd om te komen voorlezen in hun moedertaal. Ouders mogen zelf kiezen op welk tijdstip ze komen. Het voorlezen zorgt voor een positieve identiteitsontwikkeling van het kind en leert andere kinderen omgaan met diversiteit.
- Onze school ontvangt via het project 'Maaltijd Met Meerwaarde' maandelijks gratis soepgroenten van het Sociaal Huis in Mechelen. Een aantal ouders maken hiermee samen op school **soep voor de kinderen**. Samen koken wordt ervaren als plezierig en ontspannend. Nadien helpen de ouders de soep mee uitdelen in de refter. Ouders voelen zich trots na de vele complimenten en dat triggert hen om vaker mee te helpen met andere activiteiten.
- Pannenkoeken bakken met carnaval, repair café voor het herstellen van kledij/fietsen/klein electro, naschoolse sportactiviteiten aanbieden via het project Vitamine B4 voor Nekkerspoel, maandelijks moedergroep, ...

Onze school zet ook in op een **warm onthaal van de nieuwe ouders** wanneer ze hun kind komen inschrijven. Ouders worden vanaf 07:00 hartelijk ontvangen door verschillende leden van de ouderraad, de zorgcoördinator en een aantal brugfiguren. Er kan dus meteen worden ingespeeld op vragen en er wordt hulp geboden bij de inschrijvingsformulieren. Daarnaast zijn er verschillende standjes met informatie over de school (Bv. info over ons GEKKO²⁰ solidariteitsfonds, schoolreglement, studiebeurzen, naschoolse opvang, Vitamine B4, ...) die de ouders op eigen tempo kunnen inkijken. Voor de allerkleinsten zijn er verteltassen aanwezig. En tot slot is er uiteraard altijd koffie en taart voor iedereen!"

18 De leraarskamer ligt trouwens strategisch gezien goed, nl. vlak naast de inkom van de school waar de ouders dagelijks voorbij komen.

19 VCOV staat voor Vlaamse Confederatie van Ouders en Ouderverenigingen

20 GEKKO staat voor GElijke Kansen voor elk Kind in het Onderwijs

AANBEVELING: INVESTEREN IN DE LEER- EN LEEFOMGEVING VIA BREDE SCHOOL

SPEELMAATJES

Kinderwerking Fabota, actief in de Ridderbuurt te Leuven, is een deelwerking van buurtwerk 't Lampeke en richt zich naar kinderen van 2,5 tot 12 jaar. Hun werking heeft expliciete aandacht voor kwetsbare mensen. Ze bereiken 222 verschillende kinderen met 27 verschillende origines. De meeste kinderen lopen school in Sint-Jan of Mater Dei, de twee buurtscholen.

In deze scholen is er een grote concentratie van kinderen uit kansarme gezinnen. Ze komen op school toe met een hoofd vol zorgen. Er is bij hen geen mentale rust en ruimte om leerstof op te nemen of constructieve vriendschapsrelaties aan te gaan. Als gevolg worden speeltijden vaak gekenmerkt door verbale en fysieke agressie. Of door eenzaamheid en terughoudendheid. Zeker na de lange middagspeeltijd heeft een leerkracht vaak heel wat tijd nodig om de kinderen te kalmeren. Bij momenten komen de leerkrachten niet meer aan lesgeven toe én de kinderen komen niet meer tot leren.

Speeltijden moeten ontlad- en oplaadmomenten zijn

Fabota is spelen: tijdens de vakantie, op woensdagnamiddagen en na school. En dankzij de steun van Welzijnzorg spelen de kinderwerkers, stagairs en vrijwilligers van Fabota nu ook drie keer per week tijdens de middagspeeltijd in de Sint-Jansschool. Zij kennen veel van de kinderen en kunnen heel wat problemen ontmijnen. Fijne speeltijden zijn immers een voorwaarde om te komen tot een groter leervermogen.

De directie van de school vertelt: “40% van onze kinderen zijn zgn. indicatorleerlingen. Niet altijd even makkelijk maar wel dag na dag een fantastisch mooie uitdaging. Door te investeren in de kwaliteit van de speeltijd, tonen en versterken we onze betrokkenheid op de leerlingen. Via de inzet van speelmaatjes en herstelgericht werken, gebruiken we het spelen als hefboom om kinderen in hun kracht te zetten. Het is een bewuste keuze geworden van het ganse team. We vergroten de leeransen van kinderen en verbreden de draagkracht van de leerkrachten.”

AANBEVELING: SAMENWERKEN MET DE BUURT

HUISWERKBEGELEIDING

Uilenspel vzw uit Gent is een vzw opgericht door een vijftal vrijwilligers die iets concreets wilden doen voor mensen uit hun buurt die in kansarmoede leven. Vrijwilligers gaan één uur per week huistaakbegeleiding geven aan kinderen uit de derde kleuterklas en de eerste en tweede leerjaar.

Hannes, een medewerker van Uilenspel vzw geeft meer uitleg:

“Onze hele werking draait rond buurtsolidariteit. De vrijwilligers wonen in de buurt van de gezinnen waar ze langs gaan. In mijn ogen draait het rond buurtsolidariteit tussen mensen met meer kansen en mensen met minder kansen. Alle partijen staan hier positief tegenover. Er is een goede energie vind ik. Daarnaast zien we in onze vereniging ook dat er een echte band ontstaat tussen de vrijwilliger en het gezin. Dat is wel mooi om te zien. Zo gaat de vrijwilliger al eens mee met het gezin op een activiteit of gaat de vrijwilliger eens weg met het kind zoals bijvoorbeeld eens samen gaan zwemmen.... Wij hebben ook UIT-passen waardoor de vrijwilliger met het kind voor 1 euro een activiteit kan doen. De ondersteuning groeit vaak uit tot een sterke band.

Onze insteek is dus de huistaakbegeleiding maar deze kan en wordt vaak uiteindelijk breder gezien. Het is een vorm van solidariteit en helpen.”

“Onze vrijwilligers gaan de ouders stimuleren om naar het oudercontact te gaan. Soms gaan de vrijwilligers zelf mee. Dan gaan ze samen naar het oudercontact. Dit gebeurt vaak en zorgt ervoor dat ouders vaker naar het oudercontact (durven) gaan. Het is immers zo dat ouders niet naar het oudercontact gaan omdat ze zich machteloos en onzeker kunnen voelen. Dit omdat ze de taal niet machtig zijn, omdat ze de brieven niet ontvangen of begrijpen... Op het oudercontact wordt er ook nu met een tolk gewerkt op sommige scholen. Wat een goede zaak is in mijn ogen.”

Brugfiguren

Ervaringsdeskundige Inge: “Binnen mijn job bouw ik een brug tussen de school en de ouders.” 1 op 4 leerlingen van de KOCA school leven in armoede. Ingrid is ervaringsdeskundige armoede en uitsluiting bij het Koninklijk Orthopedagogisch Centrum Antwerpen (KOCA vzw) in het basis en secundair onderwijs.

In Ingrid haar werk bouwt ze een brug tussen ouders en de school. Samen met begeleiders en ouders denken ze na over kans armoede en wat dat betekent in het dagelijkse leven van de betrokkenen. Vaak is ze aanwezig

op oudercontacten en overlegmomenten. Ingrid gaat ook op huisbezoek bij de ouders. Dit doet ze alleen of samen met de contextbegeleider. Alles draait om het praten over de problemen die mensen ervaren in hun gezin of met hun kind(eren). Het kan vreemd in de oren klinken, maar Ingrid werkt niet met de kinderen, behalve met Sinterklaas, maar uitsluitend met de ouders. De reden daarvoor is dat de kinderen er niks aan kunnen doen dat ze in desbetreffende situaties verzeild zijn geraakt. “Je kan een kind een brief meegeven en vertellen dat de ouders het maar hoeven betalen, maar wat moet dat kind daar mee?” Wanneer er aan Ingrid vanuit de school gevraagd wordt of ze naar een ouder kan bellen, bijvoorbeeld omwille van achterstallige rekeningen, bekijkt zij het veel ruimer dan alleen de betalingen. Ze stelt zichzelf voor (als ervaringsdeskundige) en vraagt of ze de werking mag uitleggen aan de ouders. Vanuit deze werking probeert ze samen met de ouders oplossingen te zoeken voor hun problemen. Ingrid doet dat nadat ze elkaar hebben leren kennen. Er wordt veel aandacht en tijd gegeven aan de kennismaking.

ONDERSTEUNING BIJ LEERMOEILIKHEDEN: OOK VOOR KINDEREN IN ARMOEDE

VZW DOLM

vzw Dolm is een centrum dat hulp biedt aan kinderen met leermoeilijkheden in het basisonderwijs of de eerste graad in het secundair onderwijs. In de zomer van 1984 zag Dolm, het Centrum voor Leermoeilijkheden, als vrijwilligersorganisatie het levenslicht in Bonheiden. Sinds 1992 heeft de vzw haar thuisbasis in Muizen en stelt ze drie orthopedagogen en een administratieve kracht te werk.

Ouders van kansarme kinderen hebben vaak niet de mogelijkheden om hun kinderen de gepaste ondersteuning te bieden voor het succesvol doorlopen van hun schoolcarrière. Zeker als ze kampen met leerproblemen. Dolm wil gelijke onderwijskansen creëren voor alle kinderen, ongeacht hun sociaaleconomische status.

“Ouders uit kansarme gezinnen hebben vaak niet de mogelijkheden om hun kinderen de gepaste ondersteuning te bieden voor het succesvol doorlopen van hun schoolcarrière. Zeker als ze kampen met leerproblemen. Wij willen gelijke onderwijskansen creëren voor alle kinderen. Om kwetsbare kinderen te bereiken, dokterden we een systeem uit waarbij de vergoeding van de orthopedagogen afhankelijk is van het inkomen van de ouders.”, Rebecca Broothaerts, orthopedagoge.

De laatste jaren merkt Dolm een grote toename van het aantal kansarme gezinnen die beroep op hen doen. 75% van de aangemelde gezinnen voldoet aan één van de armoede-indicatoren en is gebaat met nog een extra korting op het reeds sociale tarief. Het gebeurt helaas nog te vaak dat ouders behandelingen afzeggen of stopzetten o.w.v. financiële redenen. Nochtans biedt het behalen van een diploma in onze samenleving meer kansen op werkzekerheid en integratie.

De hulp die Dolm biedt, start op het niveau waar het kind vastloopt. Vanaf daar wordt er geredieerd tot het kind terug kan aansluiten op klasniveau. Alle adviezen, onderzoeken en vorderingen worden uitvoerig besproken met ouders. Dolm zet volop in op samenwerking en communicatie: niet enkel met ouders, maar ook met school, CLB en OCMW. En eveneens met andere betrokken instanties zoals bijvoorbeeld de huisarts, logopedist, Centrum Geestelijke Gezondheidszorg,...

BEDANKING

Dit dossier kwam tot stand met hulp van vele organisaties uit het onderwijs- en middenveld. Arktos vzw, Gezinsbond, GO!, GO! Ouders, Groep Intro, HIVA, Katholiek Onderwijs Vlaanderen, Minderhedenforum, Netwerk tegen Armoede, OCB, OVSG, SOS Schulden op School, STOS Samen tegen onbetaalde schoolfacturen, Tenz

Met uitdrukkelijke dank aan: Sanghmitra Bhutani, Kris Dom, Gie Deboutte, Jan Franssen, Kirsten Kluppels, Ides Nicaise, Nele Schroyen, Colette Victor, Chris Wijns

Ook een dankjewel aan de zeven studenten van de Artevelde Hogeschool die voor ons ervaringen en verhalen verzamelden over armoede in het onderwijs. Ze bundelde deze in hun bachelor project “Tussen de letters door: over armoede in het onderwijs.”

Je kan de verhalenbundel vinden op de website.

Bedankt Ellis, Ileen, Joyce, Eline, Jente, Nele, Rodin en hun begeleider Katrien Van den Bosch

BRONNEN

- Bogemans, E., 2013. Was het LOP de voorbije tien jaar een belangrijke hefboom in armoedebestrijding?. In: *10 jaar LOP's in 10 verhalen*. sl:Agentschap voor onderwijsdiensten, pp. 65-73.
- Chzhen, Y., Bruckauf, Z. & EmiliaToczydlowska, 2017. *Sustainable Development Goal 1.2: Multidimensional child poverty in the European Union*, Italië: UNICEF Office of Research.
- Claire Kramme, S. A., 2017. *Buitenschoolse activiteiten, een prachtig instrument voor sociale inclusie - Aanbevelingen*. [Online]
Available at: <https://www.kbs-frb.be/nl/Activities/Publications/2017/20171016DD>
- COB, 2013. *Schoolkosten in het secundair onderwijs*, sl: sn
- De Mets, J., 2013. *Van eiland naar wij-land*, Gent: Stad Gent.
- Departement Onderwijs en Vorming, 2016. *Onderzoek naar kleuterparticipatie: eindrapport*, Brussel: Departement Onderwijs en Vorming.
- Groenez, S., Nicaise, I. & De Rick, K., 2009. De ongelijke weg door het onderwijs. In: L. Vanderleyden, M. Callens & J. Noppe, red. *De sociale staat van Vlaanderen 2009*. sl:Diensten voor het Algemeen Regeringsbeleid, pp. 33-68.
- Hirtt, N., Nicaise, I. & De Zutter, D., 2007. *De school van de ongelijkheid*. Berchem: EPO.
- Jonas, V., 2008. Pygmalion. *Dwars, studentenmagazine Universiteit Antwerpen*, 6 mei.
- Joos, A. & Eernalsteen, V., 2010. *Wat is een brede school?*, Gent: Steunpunt Diversiteit en Leren.
- Juchtmans, G., 2017. Pistes voor een betere integratie van kansarme jeugd?. *Welwijs*, december, 28(4), pp. p13-15.
- Juchtmans, G. & Vandenbroucke, A., 2013. *10 jaar gelijke onderwijskansen op school: tussen trouw aan het beleid en aanpassingsvermogen*, Leuven: Steunpunt studie- en Schoolloopbanen.
- Kind en Gezin , 2018. *Cijfers en Rapporten*. [Online]
Available at: <https://www.kindengezin.be/cijfers-en-rapporten/cijfers/kansarmoede/vlaams-gewest-en-provincie/> [Geopend 2018].
- Labath, T., Suijs, S. & Verlot, M., 2002. *Springen over de kloof. Een nota over het recht op participatie in het onderwijs*, Brussel: Administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn.
- Menheere, A. & Edith, H., 2010. *Ouderbetrokkenheid in het onderwijs*, Amsterdam: Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding van de Hogeschool van Amsterdam.
- Nicaise, I., 1997. Armoede op school : oorzaken en remedies. In: V. D. H. M., red. *Schoolleiding en begeleiding*. Antwerpen: Kluwer, p. 37.
- Nicaise, I., 2001. Onderwijs en armoedebestrijding: op zoek naar een nieuwe adem. In: J. V. Ouytsel, red. *Armoed en sociale uitsluiting*. Leuven: ACCO, pp. 223-242.
- Nicaise, I., 2017. Onderwijs: de tanker neemt geen bocht. In: *10 armoedebarmeters: een decennium armoedig beleid*. sl:Michel Debruyne, pp. 86-97.
- Observatorium voor Gezondheid en Welzijn v Brussel, 2017. *Welzijnsbarometer 2017*, Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.
- Onderwijscentrum Brussel, sd *Brede School*. [Online]
Available at: <http://www.onderwijscentrumbrussel.be/inhouden/brede-school> [Geopend 2018].
- Onderwijsinspectie, sd *Referentiekader voor onderwijskwaliteit*. [Online]
Available at: <https://onderwijs.vlaanderen.be/sites/default/files/atoms/files/Referentiekader%20OK.pdf>
- OVDS, 2017. *De brede eerste en tweede graad volgens OVDS*. [Online]
Available at: <http://www.skolo.org/nl/2017/01/25/de-brede-eerste-en-tweede-graad-volgens-ovds/>
- Plantinga, A., Zeelenberg, M. & Breugelmans, S. M., 2018. *Effecten van armoede op voelen, denken en doen*. [Online]
Available at: <https://www.arnoudplantinga.nl/pdf/Effecten%20van%20Armoede.pdf>

- Poesen-Vandeputte, M. & Nicaise, I., 2010. *De relatie tussen de doelgroepafbakening*, Leuven: Steunpunt SSL.
- Rekenhof, 2017. *Gelijke onderwijskansen in het gewoon basisonderwijs*, sl: sn
- Roose, I., Pulinx, R. & Van Avermaet, P., 2014. *Kleine kinderen, grote kansen. Hoe kleuterleraren leren omgaan met armoede en ongelijkheid..* Brussel: Koning Boudewijnstichting.
- Samen tegen onbetaalde schoolfacturen, 2018. *Samen tegen onbetaalde schoolfacturen*. [Online]
Available at: www.aanpakschoolfacturen.be
- Schuermans, G. & Steel, R., 2017. *Brede school werkt aan grondrechten*. [Online]
Available at: <https://sociaal.net/analyse-xl/brede-school-werkt-aan-grondrechten/>
[Geopend 2018].
- Siccard, A., 2018. *Nieuw decreet leerlingenbegeleiding: wat verandert er?*. [Online]
Available at: <https://www.klasse.be/132832/2018-nieuw-decreet-leerlingenbegeleiding-clb/>
[Geopend juni 2018].
- SOS, S. z. s., 2005. *School zonder schulden Recepten voor goed & goedkoop onderwijs*. Antwerpen: Garant.
- Spruyt, B. & Laurijssen, I., 2014. B-attesten: kiezen is verliezen. In: D. Kavadias, red. *Het onderwijsdebat. Waarom de hervorming van het secundair onderwijs broodnodig is..* Antwerpen: sn
- Steenssens, K., Aguilar, L. M., Demeyer, B. & Fontaine, P., 2008. *Kinderen in armoede*, sl: IGOA.
- Steunpunt werk, 2016. *Ongekwalficeerde uitstroom (18-24 jaar) naar geslacht (Gewesten, België, EU; 1999-2016)*. [Online]
Available at: <http://www.steunpuntwerk.be/node/2929>
- Studiedienst OVDS, 2014. *PISA 2012 ontsluit: de naakte cijfers*, Brussel: OVDS.
- Ugent, 2015. *Wetenschappelijke geletterheid bij 15-jarigen: PISA Rapport Vlaanderen*, sl: Ugent.
- Ugent, 2015. *Wetenschappelijke geletterheids bij 15-jarigen: PISA Rapport Vlaanderen*, sl: Ugent.
- Unia, I. G., 2018. *Diversiteitsbarometer Onderwijs*, Brussel: Unia.
- Unicef België, 2012. *Iedereen gelijke kansen op school? Dat denken zij ervan..*, sl: Unicef België.
- Vakgroep Onderwijskunde Ugent, sd *PISA in een notendop*. [Online]
Available at: <http://www.pisa.ugent.be/nl/over-pisa>
- Van Avermaet, P. & Blaton, L., 2014. *Wat is een brede school?*. [Online]
Available at: <http://www.bredeschool.org/themas/wat-eeen-brede-school>
[Geopend 2018].
- Van Damme, D., 2013. De hervorming van het secundair onderwijs: een reconstructie. *Samenleving en Politiek*, September, Volume 20, pp. p 78-91.
- Vanhoenacker, S., 2017. *De ouderbetrokkenheid van allochtone ouders*, Leuven: sn
- VCLB, 2012. *Een nieuw SES beleid*. [Online]
Available at: www.vclb-koepel.be/library/documents/6548_eennieuwsesbeleid25juni2012.docx
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2013. *Masterplan Hervorming secundair onderwijs*, Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2017. *Automatisch gestarte dossiers school- en studietoelagen in de lift*. [Online]
Available at: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/automatisch-gestarte-dossiers-school-en-studietoelagen-in-de-lift>
- Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2018. *Schoolkosten, maximumfactuur en bijdrageregeling in het kleuter- en lager onderwijs*. [Online]
Available at: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/schoolkosten-maximumfactuur-en-bijdrageregeling-in-het-kleuter-en-lager-onderwijs>
[Geopend 2018].

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, 2018. *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs 2016-2017*. Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming.

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, sd *Grote lijnen van het M-decreet*. [Online]
Available at: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/grote-lijnen-van-het-m-decreet>
[Geopend 2017].

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming, sd *Lokale Overleg Platforms*. [Online]
Available at: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/lokale-overlegplatforms>

Vlaams ministerie van onderwijs, sd *Schoolkosten, maximumfactuur en bijdrageregeling in het kleuter en lager onderwijs*. [Online]
Available at: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/schoolkosten-maximumfactuur-en-bijdrageregeling-in-het-kleuter-en-lager-onderwijs#scherpe-maximumfactuur>

Vlaamse Onderwijsraad, 2012. *Beleidsinitiatieven; kleuterparticipatie een balans*, Brussel : Vlaamse onderwijsraad.

Vlaamse onderwijsraad, 2013. *Advies over kinderen in armoede*, sl: sn

SAMEN TEGEN ARMOEDE

NATIONAAL

Openingsuren: 9u00 tot 12u30 en 13u30 tot 16u30.
Gesloten op woensdag.

Welzijnszorg – Samen Tegen Armoede
Huidevettersstraat 165
1000 Brussel
T 02 502 55 75
E info@samentegenarmoede.be
www.samentegenarmoede.be
Facebook: Samen Tegen Armoede
Twitter: @samentegenarmoe

• **REGIONALE DIENSTEN**

Openingsuren: 10u tot 12u30 en 13u30 tot 16u30.
Gesloten op maandag. Behalve de regionale dienst Limburg,
gesloten op vrijdag.

• **ANTWERPEN**

Rolwagenstraat 73
2018 Antwerpen
T 03 217 24 90
E antwerpen@welzijnszorg.be

• **BRUSSEL**

Huidevettersstraat 165
1000 Brussel
T 02 213 04 73
E brussel@welzijnszorg.be

• **VLAAMS-BRABANT/MECHELEN**

Fr. de Merodestraat 18
2800 Mechelen
T 015 29 84 58
E mechelen@welzijnszorg.be

• **LIMBURG**

Tulpinstraat 75
3500 Hasselt
T 011 24 90 20
E hasselt@welzijnszorg.be

• **OOST-VLAANDEREN**

Sint-Salvatorstraat 30
9000 Gent
T 09 269 23 40
E gent@welzijnszorg.be

• **WEST-VLAANDEREN**

Sint-Jorisstraat 13
8800 Roeselare
T 051 26 08 08
E roeselare@welzijnszorg.be